

บทที่ ๔

รูปแบบการใช้วิปัสสนากรรมฐานเพื่อการพัฒนาพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

วิปัสสนากรรมฐานเป็นศัพท์เฉพาะที่หมายถึงวิธีการปฏิบัติเพื่อการเห็นแจ้งในความจริงของสังขารธรรมทั้งหลายตรงตามสภาพธรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นวิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นสรรพสิ่งตามสภาพที่เป็นจริง จนสามารถทำลายอาสวะกิเลสทุกอย่างหมดสิ้นไปโดยสิ้นเชิง ซึ่งในครั้งพุทธกาลเรียกหนทางปฏิบัติเพื่อหมดจดจากกิเลสนี้ว่า “สติปัฏฐาน ๔” ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการพัฒนาพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับเนื้อหาของสติปัฏฐาน จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเชิงลึกผู้วิจัยได้ทราบรูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ที่คณะสงฆ์นิยมนำมาปฏิบัติมากที่สุด ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอเป็นลำดับความสำคัญดังนี้

๔.๑ การใช้วิปัสสนากรรมฐานเพื่อการพัฒนาพระสงฆ์ที่สอดคล้องกับนโยบายมหาเถรสมาคม

รูปแบบการใช้วิปัสสนากรรมฐานที่เหมาะสมต่อการพัฒนาพระสงฆ์ตามนโยบายมหาเถรสมาคมของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ นั้น บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมเป็นงานที่พระสงฆ์ทำได้โดยตรง ในการให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจด้วยการประพุดติตเป็นแบบอย่าง การพัฒนาสังคมนั้นมีความสำคัญในการเพิ่มคุณภาพของคนในสังคมสามารถใช้สติปัญญาตัดสินปัญหาเกี่ยวกับตนเอง และปัญหาเกี่ยวกับส่วนรวมได้ ซึ่งการพัฒนาต้องพัฒนาที่ตนเองก่อน เพราะพื้นฐานของสังคมที่ดีจะต้องอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนา ส่วนประกอบของสังคมที่สำคัญคือ มนุษย์หรือคน สังคมจะดี คนที่อยู่ในสังคมนั้นจะต้องมีคุณธรรม มีศีล มีสัตย์ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม ในการพัฒนาสังคมก็เพิ่มมากขึ้นแยกออกเป็น ๖ ด้าน (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศาสนศึกษา (๓) ด้านการเผยแผ่ (๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๕) ด้านการสาธารณูปการ (๖) ด้านการศาสนสงเคราะห์

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่เหมาะสมต่อการพัฒนาพระสงฆ์นั้น พระสงฆ์มีบทบาทในการนำหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานการพัฒนาตนเองและสังคมได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ พระสงฆ์เป็นผู้ใกล้ชิดชุมชน วัดและพระสงฆ์เป็นสถาบันทางสังคมที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย และเป็นที่ยอมรับใจแก่ทุกคน ดังนั้น จึงเป็นการง่ายต่อการประสานงานในการพัฒนาชุมชน และการเข้าร่วมพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์เป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของพระศาสดา ซึ่งทรงมุ่งหวังให้พระสงฆ์เข้าไปช่วยเหลือสงเคราะห์สังคมเท่าที่พระสงฆ์จะทำได้ วัดในปัจจุบันนี้ ไม่ใช่สถานที่แบ่งแยกสถานะของวัดและบ้านออกจากกันอย่างสิ้นเชิง ยังมีความสัมพันธ์เกื้อกูลซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ในทำนองเดียวกันพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ แม้มิใช่พระอริยสงฆ์ผู้ตักเตือนคนมุ่งเน้นนิพพานแต่ประการเดียว โดยไม่รับรู้ปัญหาของประชาชนทั้งหมดนั้นคงไม่ได้ พระสงฆ์จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับฆราวาส เพื่อ

ช่วยเหลือสงเคราะห์ตามหน้าที่สมควรแก่สถานะ การก้าวเข้าไปช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวบ้าน พระสงฆ์จึงมีบทบาทเป็นนักพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดของสังคมไทย ดังนั้น พระสงฆ์ในปัจจุบันจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้อนุเคราะห์ประชาชนทั้งในทาง เศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ สติปัญญา เป็นสภาวะที่พึงอย่างแท้จริง ในสังคมปัจจุบันอย่างดีที่สุด หลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจึงเป็นแนวทางก้าวไปสู่การบริหารจัดการของคณะสงฆ์ให้มีบทบาทในการนำพาศรัทธาพุทธศาสนิกชนพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่เหมาะสมต่อการพัฒนาพระสงฆ์ตามนโยบายมหาเถรสมาคมของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาตามนโยบายโดยการนำเอาหลักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาปรับใช้ในการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ ที่มีรูปแบบที่ลงตัวหากการบริหารงานของคณะสงฆ์ไร้ซึ่งการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานควบคู่แล้ว การปฏิบัติงานก็จะเป็นที่ล้มเหลว ไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจึงโดดเด่นและสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สามารถแยกออกเป็น ๖ ด้าน ตามนโยบายของมหาเถรสมาคม กล่าวคือ

๔.๑.๑ ด้านการปกครอง

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ นั้น เป็นการปกครองที่มุ่งดูแล ค้ำครอง และการบริหารงาน จำเป็นอย่างยิ่งที่พระสังฆาธิการต้องผ่านการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานเพื่อนำมาควบคุมกาย วาจา ใจ ให้เป็นคนที่รู้จักแยกแยะ สุขุม ใจเย็น เมื่อการปฏิบัติดีก็ทำให้ศักยภาพของการบริหารหรือปกครองคณะสงฆ์ภายในเขตการปกครองดีขึ้น หากกล่าวอีกนัยหนึ่งการปกครองก็คือ การควบคุม ดูแลหมู่คณะให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะหรือของสังคมนั้นๆ ให้มีความสุข^๑ การปกครองในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์มิได้ให้ความสำคัญกับผู้ปกครองมากนัก แต่พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยมากกว่า เพราะพระธรรมวินัยไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ผู้นำมีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ดังที่พระองค์ตรัสกับ พระอานนท์ว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^๒

ดังนั้น การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระสงฆ์จำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาปรับใช้กับการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ให้สถานปฏิบัติธรรมต่างๆ เป็นที่อาศัยพำนักของพระภิกษุสามเณร เป็นที่บวชเรียนของลูกหลานชาวบ้าน เป็นที่บำเพ็ญบุญกุศลของชาวบ้าน เป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางสังคมของชุมชนวัด และพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน^๓ พระสงฆ์ที่ผ่านการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาแล้ว ท่านจะเป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์ในการบริหารปกครอง กล่าวคือ (๑) วัดแต่ละแห่งต้องมีระเบียบการปกครองรัดกุม (๒) บริเวณวัด

^๑สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์สุตาลังการ, เจ้าคณะอำเภอภูสิงห์ เจ้าอาวาสวัดปรือใหญ่, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^๒สัมภาษณ์ พระครูบวรสังขรัตน์, เจ้าคณะตำบลหนองแก้ว เจ้าอาวาสวัดจำปา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^๓สัมภาษณ์ พระรัตนกรวิสุทธิ, รองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ เจ้าอาวาสวัดกลางขุนันธ์, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

สะอาดร่มรื่น ทั้งที่กินสะอาด ที่ถ่ายสะดวก (๓) มีกิจกรรมอำนวยความสะดวกต่อสังคมและประชาชน เป็นสำคัญ การที่จะไปถึงเป้าหมายทั้ง ๓ ประการนั้น จุดสำคัญที่เจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการผู้ดูแลปกครองจะพึงให้ความสำคัญ คือ (๑) พระภิกษุสงฆ์ในวัด ต้องทำกิจวัตร ลงอุโบสถ บิณฑบาต สวดมนต์ไหว้พระ กวาดอาวาสและลานเจดีย์ รักษาผ้าครอง อยู่ปริวาสกรรม ที่กล่าวมานี้ถือเป็นการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานโดยตรง คือ การฝึกสมาธิระหว่างการทำกิจวัตร เนื่องจากสิ่งเหล่านี้เป็นกิจวัตรที่ต้องปฏิบัติและเป็นสิ่งสำคัญที่พระสังฆาธิการหรือผู้ปกครองสงฆ์ควรเอาใจใส่ดูแลความเป็นอยู่ของคณะสงฆ์ในเขตพื้นที่ที่ตนรับผิดชอบ ด้านศึกษาสิกขาบท และปฏิบัติอุปัชฌาย์อาจารย์ (อุปัชฌาย์วัตรและอาจารย์วัตร คือ วัตรเกี่ยวกับพระอุปัชฌายะและพระอาจารย์) นี่ก็สำคัญถือเป็นการลดทิฐิ มานะ ส่วนนี้เองการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจึงช่วยให้ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมีจิตใจที่อ่อนน้อม ไม่ก้าวร้าวต่อผู้บังคับบัญชา (๒) สมณธรรม เป็นผู้มีความสงบ สุขุม ในการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ (๓) เสนาสนะ คือ ที่อยู่อาศัยสัปปายะ เหมาะแก่การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน (๔) สวัสดิการ คือ ปัจจัยอำนวยความสะดวกแก่คณะสงฆ์ (๕) สังฆาธิการ คือ การประสานงานกับเจ้าคณะ (๖) สาธารณสงเคราะห์ คือ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมทั้งอาณาจักร และพุทธจักร เป็นต้น เพราะว่า วัดแต่ละวัดนอกจากจะจัดการปกครองโดยมีกฎ ระเบียบ กติกา เฉพาะของแต่ละวัดแล้ว ยังจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบการปกครองแห่งราชอาณาจักร และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย เช่น กฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ ต้องไม่ขัดแย้งต่อหลักการพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ^๕

สรุปได้ว่า การปกครอง ก็คือการดูแลกลุ่มบุคคลให้อยู่ในระบบโดยให้มีระเบียบและอยู่ใต้พระธรรมวินัย กฎหมาย ข้อบังคับ คำสั่ง และต้องเอื้อเฟื้อต่อกฎหมายของบ้านเมืองโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือผู้นำของวัดนั้นๆ การที่จะเป็นผู้ปกครองที่ดีมีจิตเมตตาต่อผู้ใต้บังคับบัญชานั้น พระสงฆ์ล้วนแล้วแต่ผ่านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาจากศูนย์ภาค ๑๐ จึงเป็นผลให้นำเอาหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ได้ปฏิบัติมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการด้านการปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษให้เป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย เรียบร้อย เนื่องจากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของคณะสงฆ์ทำให้ท่านมีจิตใจที่เมตตา หากกล่าวถึงผู้ปกครองคณะสงฆ์ด้วยความมีเมตตา กรุณา ต่อพระสงฆ์เป็นสิ่งที่ดีและนำมาซึ่งการเกื้อกูลกันและกันทั้งผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครอง คือ พระลูกวัดที่อยู่ภายใต้การดูแลของผู้บริหารคณะสงฆ์ นั่นก็คือ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส เป็นต้น จะเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

๔.๑.๒ ด้านการศาสนศึกษา

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับการศาสนศึกษา นั้น การศาสนศึกษาเป็นการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการ

^๕สัมภาษณ์ พระครูสิริปริยัติการ, เจ้าคณะอำเภอเมืองศรีสะเกษ เจ้าอาวาสวัดเพียนาม, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^๖สัมภาษณ์ พระครูปริยัติคณานุรักษ์, เจ้าคณะอำเภอบึงบูรพ์ เจ้าอาวาสวัดวิสุทธิโสภณ, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

ส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย^๖ ดังนั้น การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาล ตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์มาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยัง ทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการ คือ (๑) คั่นละธรรมา คือ ธรรมาฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน (๒) วิปัสสนา ธรรมา คือ ธรรมาฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะ ด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมน้อย^๗

การจัดตั้งสถานปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานประจำโรงเรียนพระปริยัติธรรมก็ดี โรงเรียน การกุศลของวัดก็ดี ถือเป็นการนำเอาหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาบูรณาการเข้ากับการสอน หมายความว่า พระสงฆ์ สามเณรหรือแม้แต่นักเรียนก่อนเข้าสู่บทเรียน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำพา เข้าสู่กระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเสียก่อน อย่างน้อย ๕-๑๐ นาที กล่าวคือ การนั่งเจริญ สมาธิ ทำจิตใจให้สงบ เพื่อให้พระสงฆ์ สามเณร นักเรียน มีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน^๘ การจัดการ อบรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจัดเป็นการศึกษาอย่างหนึ่ง คือ ต้องศึกษาปริยัติก่อนแล้วนำไปสู่ กระบวนการปฏิบัติ ทำให้เกิดปฏิเวธ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญของงามของพระสงฆ์ สามเณร นักเรียน และสังคมทั่วไป เพราะมีทั้งการถ่ายทอดความรู้ธรรมะ การฝึกอบรมจิตใจ เห็น ธรรมะตามความเป็นจริง เป็นการสืบต่อการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การ สร้างสรรค์จรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติต้องมีความรู้อันเกิดจาก การปฏิบัติ การจัดการอบรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ต้องมีการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนสามารถให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งสามารถจัดได้ในทุกระดับ การศึกษา เพื่อเป็นการศึกษาพื้นฐาน และสามารถผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษา นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยวัดจัดเป็นสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจัดการอบรมปฏิบัติธรรมให้การศึกษาและปฏิบัติตาม พระสัทธรรมให้มั่นคง และโดดเด่นเฉพาะของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ

สรุปได้ว่า การศาสนศึกษา เป็นการศึกษาเรื่องของศาสนาที่นำหลักการปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐานเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในหลักสูตร ประโยชน์ที่ได้รับ คือ ทำให้จิตใจสงบ จิตใจไม่ ฟุ้งซ่าน พุดมีสำนวนที่น่าฟัง ไม่ก้าวร้าว มีสำมาคารวะ เป็นต้น รวมทั้งการจัดการบริหารการปฏิบัติ ของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกสามัญ แผนกธรรม และแผนกบาลี โดยภาพรวมพระสงฆ์ที่ผ่านการศึกษาด้าน พระปริยัติธรรมจะนำหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างลึกซึ้ง สิ่งนี้ เองการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจึงเป็นส่วนสำคัญในการศึกษา เนื่องจากการฝึกสมาธิจะเป็นบ่อเกิด

^๖ สัมภาษณ์ พระมหาสนอง ขนติโร (ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะอำเภอกันทรลักษ์ เจ้าอาวาส วัดศิริวรवास, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^๗ สัมภาษณ์ พระครูปริยัติคณารักษ์, เจ้าคณะอำเภอบึงบูรพ์ เจ้าอาวาสวัดวิสุทธิโสภณ, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^๘ สัมภาษณ์ พระครูประโชติศาสนกิจ, เจ้าคณะตำบลไพร เจ้าอาวาสวัดอรุณสว่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

แห่งปัญญา หลักของศาสนศึกษาประกอบด้วย (๑) คัมภีร์ กิจด้านการเรียน ซึ่งมีทั้งนักธรรม เริ่มตั้งแต่ชั้นธรรม ชั้นตรีถึงชั้นเอก และบาลีเริ่มตั้งแต่ ประโยค ๑-๒ จนถึง เปรียญธรรม ๙ ประโยค (๒) วิปัสสนาธุระ กิจด้านวิปัสสนากรรมฐานเป็นการลงมือเข้าสู่กระบวนการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่ปฏิเวธในที่สุด การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นการศึกษาธรรมฝึกฝนอบรมจิตของตนเอง เพื่อตัดละกิเลสค้นหาเห็นธรรมถูกต้องตามความเป็นจริง ตลอดชีวิตตราบเท่าที่เรายังต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารด้วย จุดมุ่งหมาย คือ พระนิพพาน การปฏิบัติธรรม สอดคล้องกับ มาตรา ๘ ที่ระบุว่า “เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และ มีการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง”

๔.๑.๓ ด้านการเผยแผ่

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นั้น มหาเถรสมาคมให้การส่งเสริมสนับสนุนให้วัดทั่วประเทศจัดตั้งสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานประจำจังหวัดขึ้น เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาและรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนา โดยมุ่งให้คณะสงฆ์จังหวัดมีสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในด้านการฝึกอบรมสมณธรรมฐานหรือวิปัสสนากรรมฐาน อย่างน้อย ๑ แห่ง ประจำจังหวัดหรือประจำอำเภอ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้พระสงฆ์ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วนำมาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ การกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการ เผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใด ๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัดแล้ว ยังถือว่าเป็นภารกิจด้านการเผยแผ่ธรรมอีกทางหนึ่งด้วยเช่นกัน^๔

การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีหลักการสอนตาม ศีล สมาธิ ปัญญา มีหลักการปฏิบัติที่ชัดเจนดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น มหาสติปัฏฐานสูตร จุดประสงค์เพื่อให้ผู้ศึกษาปฏิบัติเกิดปัญญาเห็นแจ้งตามความเป็นจริง โดยการเผยแผ่จะต้องยึดหลักว่าผู้ปฏิบัติหรือผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้ปฏิบัติมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ ด้วยการนำหลักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นตัวหลอมละลายเครื่องผูกมัดร้อยรัดอยู่ในตัวให้เบาบาง วิธีการสอนต้องเป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมีกระบวนการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการสาธิตการปฏิบัติ การบรรยายธรรม การสอบ-ส่งอารมณ์ ปรับอินทรีย์ โดยปฏิบัติตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ใช้หลักการกำหนดรู้ด้วยอาตาปี สัมปชาโน สติมา ปฏิบัติจดจ่อ ติดต่อ ต่อเนื่อง จนเกิดปัญญาเห็นแจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริง มีการจัดสถานที่ปฏิบัติ

^๔สัมภาษณ์ พระครูประดิษฐ์บุญวัฒน์, เจ้าคณะตำบลน้ำอ้อม เจ้าอาวาสวัดสว่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ธรรมให้สัปปายะ จัดบริการสื่อมีหนังสือสวดมนต์ วิทยุทัศน์สาธิตการปฏิบัติ หนังสือคู่มือการปฏิบัติธรรมไว้ให้ศึกษา เป็นต้น

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทำให้พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์ มีอุดมการณ์ มีเป้าหมายในการทำหน้าที่นักเผยแผ่ที่ชัดเจน มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น และต้องมีความรู้ความสามารถและเข้าใจหลักการเผยแผ่ได้ดี แล้วนำไปปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดี รวมถึงจะต้องเรียนรู้ในเรื่องเทคนิค วิธีการ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์จะต้องฝึกอบรมให้สามารถเทศน์ได้และเทศน์เป็น ควรมีทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ควรจัดการประชุม สัมมนาพระสังฆาธิการในเขตการปกครอง ซึ่งถ้าเป็นไปได้ควรประชุมร่วมกันเพื่อสนับสนุนให้พระสังฆาธิการเข้าใจในเป้าหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาพระสงฆ์ควรมีการประยุกต์ใช้พัฒนาที่มุ่งเน้นในเรื่องแก่นของพระพุทธศาสนามากขึ้น ดังนั้น ในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ควรเป็นพระธรรมจาริก หรือพระธรรมทูตที่มีการเยี่ยมเยียนประชาชน เป็นต้น^{๑๐}

สรุปได้ว่า หลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมีส่วนสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะผู้ผ่านการปฏิบัติมาแล้ว ทำให้จิตใจไม่อกวาง เป็นสมาธิ พุดจามีเหตุผลในการนำเสนอข้อมูลต่างๆ สู่สายตาพุทธศาสนิกชน ดังนั้น การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจึงมีส่วนช่วยให้การวางตัวของผู้เผยแผ่พุทธศาสนานั้นเข้าถึงประชาชนทั่วไปได้เป็นอย่างดี ทำให้มีการสำรวจทั้งกาย วาจา และการสำรวจอากัปกิริยาต่างที่สื่อให้สังคมได้รับรู้ การศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ จะต้องศึกษาทั้ง ๓ ด้าน กล่าวคือ (๑) ศีล เป็นการศึกษาด้านพระวินัย (ศีล ๒๒๗ ข้อ) ธรรมเนียม วัตรปฏิบัติ และมารยาทต่าง ๆ ของพระสงฆ์ เพื่อให้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและด้วยอาการสำรวมระวัง (๒) สมาธิ เป็นการศึกษาด้านสมาธิ ฝึกเจริญวิปัสสนาเพื่อให้จิตสงบ (๓) ปัญญา เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาด้านปัญญา โดยใช้ปัญญาคิดพิจารณาให้เข้าใจถึงสัจธรรมหรือความจริงของชีวิต รวมทั้งเป็นเครื่องมือดับทุกข์หรือแก้ไขปัญหาชีวิตต่าง ๆ ส่วนพระวิปัสสนาจารย์ เป็นพระภิกษุผู้ทำการสอนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งต้องมีคุณสมบัติ กล่าวคือ ได้รับการคัดเลือกให้เข้ารับการอบรมโดยผู้บังคับบัญชาในระดับจังหวัด และผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์จากกรมการศาสนา นอกจากนั้น พระภิกษุที่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ก็อาจเผยแผ่การปฏิบัติกรรมฐานได้ แต่ต้องเป็นไปตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

๔.๑.๔ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับการศึกษาสงเคราะห์นั้น เป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่นๆ นอกจากศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน^{๑๑} เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการจัดการศึกษาในการ

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวงศ์, เจ้าคณะอำเภอห้วยทับทัน เจ้าอาวาสวัดศรีห้วยทับทัน, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติคณานุกรักษ์, เจ้าคณะอำเภอบึงบูรพ์ เจ้าอาวาสวัดวิสุทธิโสภณ, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

เตรียมความพร้อม ไม่ว่าจะเป็นศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา^{๑๒} เป็นต้น

จากสถานที่ที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นนี้ การศึกษาสงเคราะห์หากจะให้ดีที่สุด แต่ละสถานที่จำเป็นต้องนำเอาหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเข้ามาบริหารและปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ การฝึกให้พระสงฆ์ เด็กและเยาวชนได้มีการบริหารจัดการจิตด้วยการฝึกสมาธิ เจริญสมณภาวนาและวิปัสสนาภาวนา สิ่งนี้จะทำให้พระสงฆ์ เด็ก และเยาวชนมีจิตใจที่เบิกบาน มีความสุข มีความอ่อนน้อม มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่มากขึ้น และให้เขาเหล่านั้นรู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะทำให้เขาเข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา การปฏิบัติก็ไม่จำเป็นต้องใช้เวลามากเกินไป ควรนำพาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างน้อย ๕-๑๐ นาที ก่อนนำเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ในหลักวิชาการอื่นๆ ต่อไป

สรุปได้ว่า การศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่พระสงฆ์ สามเณร และประชาชนทั่วไป เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ทั้งการศึกษา การอบรมสั่งสอน การให้ที่อยู่อาศัย อาหาร รวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งบทบาทพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ หลังจากฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานมาแล้วก็มีจิตใจที่จะสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ และบุคคลทั่วไป ด้วยการสนับสนุนสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ได้ทำหน้าที่จัดการศึกษาและให้การศึกษาแก่ลูกหลาน เมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นสภาพการณ์ต่างๆ เปลี่ยนไปทำให้บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ลดลง ก็คงเหลือแต่การศึกษาสงเคราะห์เท่านั้น ดังนั้น การศึกษาสงเคราะห์ คือ การให้การสงเคราะห์แก่รัฐในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน อนึ่ง มหาเถรสมาคมยังได้ให้ความสำคัญของการศึกษาสงเคราะห์โดยประกาศ เรื่องการตั้งทุนสงเคราะห์แก่นักเรียนนักศึกษา โดยกำหนดข้อบัญญัติในเรื่องการตั้งทุนว่า การตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา ให้เป็นไปตามกุศลเจตนาของวัดทั้งหลายที่มีกำลังและสามารถจะจัดทำได้ มิให้มีการบังคับด้วยประการใดๆ ห้ามมิให้นำเงินการกุศลหรือเงินผลประโยชน์ หรือเงินอื่นใดของวัดมาจัดตั้งทุนเพื่อการนี้ ดังนั้น พระสงฆ์จึงเห็นความจำเป็นที่บุตรหลานของประชาชนในท้องที่ของวัดนั้นจะได้ศึกษาเล่าเรียน และเห็นความสำคัญในการศึกษาของพระสงฆ์ สามเณร เด็กและเยาวชนที่จะเจริญเติบโตเป็นอนาคตที่ดีของประเทศชาติสืบต่อไป

๔.๑.๕ ด้านการสาธารณูปการ

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับการสาธารณูปการ เป็นการจัดการเกี่ยวกับการก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ทางศาสนา สำหรับสาธารณูปการที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น จึงหมายถึง (๑) การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน (๒) กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็น

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระรัตนกรวิสุทธิ์, รองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ เจ้าอาวาสวัดกลางขุนันธ์, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

วัดมีพระภิกษุจำพรรษา และยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง (๓) กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัด งานวัด การเรียไร (๔) การศาสนสมบัติของวัด^{๑๓}

รูปแบบของสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับการสาธารณูปการ คือ

(๑) สถานที่ เว้นที่เป็นโทษ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เรียกว่า สัปปายะ กล่าวคือ ๑. อาวาส (ที่อยู่) คือ เสนาสนะสัปปายะ ๒. โคจรคาม ๓. ภัตตส (การพุดคุย) คือ อัมมัสสวน สัปปายะ ๔. บุคคล คือ บุคคลสัปปายะ ๕. โภชนะ คือ อาหารสัปปายะ ๖. ฤดู คือ ฤดูสัปปายะ ๗. อิริยาบถ”

(๒) บุคลากร คือ พระวิปัสสนาจารย์ผู้คอยชี้แนะ แนะนำ ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ถ้าเจ้าสำนักเป็นวิปัสสนาจารย์ยังดี มีเจ้าหน้าที่พร้อม ก็เป็นความสะดวกอย่างหนึ่งที่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐานจะได้รับความรู้โดยตรงจากพระวิปัสสนาจารย์

ความมุ่งหมายของสาธารณูปการอีกนัยหนึ่งก็เพื่อบำรุงรักษาวัดและส่งเสริมสร้างวัดให้ เป็นที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบไป การบริหาร กิจการคณะสงฆ์และพระศาสนา ในด้านสาธารณูปการของวัดในปัจจุบัน แบ่งได้ ๓ เรื่อง คือ การ ก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ การพัฒนาวัด และการดูแลรักษาจัดการศาสนสมบัติของวัด โดยที่การบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสุขด้วย การนำหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาใช้ให้มีความเหมาะสมกับการบริหารงานด้าน สาธารณูปการให้มีความสัปปายะ^{๑๔} คือ (๑) อาวาสสัปปายะ สถานที่ปฏิบัติธรรมเป็นที่สบาย คือ ทำ ให้วัดเป็นอารามเป็นที่ร่มรื่น รื่นรมย์ เป็นรมณีสถานเจริญตาสบายใจแก่ผู้มาปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐาน เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ (๒) อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบาย ตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร (๓) บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบาย กล่าวคือ มีพระวิปัสสนาจารย์หรือพระสงฆ์คอยสอดส่องดูแลการเป็นอยู่ของการ ปฏิบัติงานหรือของผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม บางแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องบุคคลภายในวัด หรือบุคคลที่ เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และเด็กวัด วัดใดดี หรือไม่ดี ดูได้จากบุคคล ๔ ประเภทนี้ การสาธารณูปการจึงควรคำนึงถึงบุคคล ๔ ประเภทนี้ โดยการจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปะปน กัน (๔) ธรรมสัปปายะ ธรรมเป็นที่สบายจุดมุ่งหมาย คือ เป็นสถานที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อมุ่ง ให้พระสงฆ์ที่มามีปัญญาเพื่อสาธารณูปการได้รับบรรยากาศที่เป็นกันเอง สถานที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ทำให้พระสงฆ์มีจิตใจที่ฝึกฝนต่อการแสวงหาธรรมเพราะสถานที่เอื้อให้บุคคลต่าง ๆ เข้ามาศึกษาเรียนรู้ พร้อมกับการบำเพ็ญประโยชน์ให้เกิดขึ้นภายในวัด ตลอดทั้งได้รับธรรมะที่ช่วยทำให้ตนเองเกิด ความสุขกับการดำเนินชีวิตในสังคม เป็นต้น

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระรัตนกรวิสุทธิ, รองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ เจ้าอาวาสวัดกลางขุนันธ์, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติคณานุกรักษ์, เจ้าคณะอำเภอเบ็ญบุรพ์ เจ้าอาวาสวัดวิสุทธิโสภณ, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

การสร้างสาธารณูปการขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของเจ้าอาวาส ซึ่งวัตถุประสงค์จะขึ้นอยู่กับโครงสร้างของวัด ดังนั้น ควรจัดแบ่งสาธารณูปการให้ชัดเจน ส่งเสริมพระสงฆ์ที่มีความรู้เรื่องสาธารณูปการมาถ่ายทอดวิชาความรู้ในการก่อสร้างต่างๆ ให้การอบรมให้พระสงฆ์ใหม่ หรือพระสงฆ์ที่มีความสนใจได้รับรู้เรื่องเกี่ยวกับสาธารณูปการที่ถูกต้องและเหมาะสม^{๑๕} การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้น สามารถช่วยให้พระสงฆ์การดูแลกระบวนการปฏิบัติงานเป็นไปในรูปแบบที่ชัดเจน การพัฒนาพระสงฆ์การในด้านการสาธารณูปการ สามารถแบ่งได้ ๒ รูปแบบ กล่าวคือ (๑) การพัฒนาตามกำลังศรัทธาของพุทธศาสนิกชน โดยไม่ได้มีการวางแผนเอาไว้ล่วงหน้า ซึ่งในปัจจุบันมีอยู่มาก และ (๒) การพัฒนาโดยการศึกษา และวางแผนการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ภายในวัด เพื่อให้เหมาะสมกับสถานที่ เหมาะแก่การปฏิบัติ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับการสาธารณูปการ เป็นการจัดสรรที่สอดคล้องกันหากสถานที่ที่สัปปายะ ก็เหมาะต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานดังนี้ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้น ที่สำคัญเป็นการบำรุงรักษาวัดและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี เป็นหน้าที่ของผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์โดยตรง ในส่วนของรัฐและพุทธบริษัทจะต้องอุปถัมภ์ค้ำจุนไม่ว่าจะเป็น การก่อสร้างหรือบูรณะรักษาเสนาสนะของสงฆ์ พระสงฆ์การทุกรูปต้องมองเห็นความสำคัญในการจัดทำแผนแม่บทการก่อสร้าง และรู้จักวิธีการบริหารงานสาธารณูปการเป็นอย่างดี มีเทคนิคและวิธีการขอคำปรึกษากับหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบ ขั้นตอนการดำเนินการก่อสร้าง การบริหารจัดการงานสาธารณูปการที่ดี และต้องรู้จักวิธีการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และพัฒนาวัดให้สงบรวมรื่น เป็นศูนย์กลางพัฒนาของชุมชน โดยกำหนดยึดหลักการบริหารบูรณปฏิสังขรณ์ การรักษาดูแลทำนุบำรุงศาสนวัตถุ และการจัดทำวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ถึงกระนั้นก็ตามพระสงฆ์จะมีเพียงหน้าที่ในการทำนุบำรุงรักษาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ต้องมีการดูแลอนุรักษ์ศาสนสถาน คือ ดูแลรักษาศาสนสถานให้มั่นคงถาวรและเป็นการอนุรักษ์สถานแก่อนุชนรุ่นหลังได้ สิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยพระสงฆ์ได้ผ่านการฝึกวิปัสสนากรรมฐานมาแล้วจึงให้พระสงฆ์หลายรูปมีความอดทน มีความเข้มแข็ง อุสาหะต่อสิ่งที่มากระทบโดยไม่ย่อท้อต่อการปฏิบัติหน้าที่ เนื่องจากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจะเป็นตัวควบคุมกาย และควบคุมความคิดให้พระสงฆ์มีจิตเมตตาในการช่วยเหลือเกื้อกูลในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ทั้งต่อวัดและสถานที่อื่นๆ ที่พระสงฆ์ควรให้การสนับสนุนด้านสาธารณูปการได้ไม่มากนัก

๔.๑.๖ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การนำเอาหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาปรับใช้กับการสาธารณะสงเคราะห์ นั้น เป็นวิธีการช่วยให้การดำเนินการช่วยเหลือสังคมเป็นไปตามเป้าหมายเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัดประสบภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคมเช่นให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้านการออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้

^{๑๕}สัมภาษณ์ พระครูสิริปริยัติการ, เจ้าคณะอำเภอเมืองศรีสะเกษ เจ้าอาวาสวัดเพ็ญนาม, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๘.

ยากไร้ เป็นต้น^{๑๖} พระสงฆ์หากไม่ได้ผ่านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมา จะไม่มีจิตเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อสังคม ไม่มีความเมตตาต่อบุคคลอื่น ดังนั้น แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสามารถส่งผลให้ผู้ปฏิบัติมีมุมมอง วิสัยทัศน์ที่เกื้อกูลต่อคนทั้งหลาย^{๑๗}

ปัจจุบันพระสังฆาธิการมีการนำเอาหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาช่วยเหลือประชาชนโดยอยู่บนพื้นฐานของจิตที่เมตตา เพราะการปฏิบัติธรรมทำให้จิตใจผู้ปฏิบัติมีความเมตตา มองการณ์ไกล มีอุดมการณ์ในการสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นทุกภาคส่วน ถึงแม้บางโอกาสจะยังให้การช่วยเหลืออย่างไม่เป็นระบบก็ตาม การวางแผน ความต้องการของประชาชน หรือศึกษาปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนว่ามีสิ่งใดที่ขาดแคลน สิ่งใดที่ต้องการ ทั้งนี้ พระสังฆาธิการเองยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ในการบริหารจัดการสังคมสงเคราะห์ให้มีความเป็นไปในทิศทางที่ดี อยู่พอสมควร ดังนั้น พระสังฆาธิการยังมีข้อจำกัด ขาดความรู้ ประสบการณ์ ในเรื่องสังคมสงเคราะห์ ที่จะให้การช่วยเหลือประชาชนไม่ตรงตามความต้องการ

นอกจากนี้ การสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมาพระสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาส^{๑๘} สิ่งเหล่านี้ที่เกิดขึ้นผู้วิจัยเห็นว่า เกิดจากการที่พระสังฆาธิการได้ผ่านการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานมา จึงทำให้หลอมจิตใจท่านให้กลายเป็นคนทำงานเพื่อพระศาสนา เพื่อคนในสังคมให้อยู่ดีมีสุข โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน นั้นหมายความว่าสิ่งเหล่านี้เกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นตัวผลักดันให้ผู้ปฏิบัติมีความคิดที่เมตตาต่อสังคม อยากให้ทุกภาคส่วนมีความสุข สงบ รักใคร่กลมเกลียวกัน อยู่กันอย่างสันติสุขสืบไป

สรุปได้ว่า การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับการสาธารณสงเคราะห์ นั้น ทั้งสองอย่างต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ประโยชน์ทั้งสองฝ่ายก็จะเกิดขึ้นตามมาด้วยทั้งผู้ให้และผู้รับ ก็คือการช่วยเหลือพัฒนาสังคมรอบ ๆ วัดไม่ว่าจะเป็นเรื่องของบุคคล สถานที่ สภาพจิตใจ การเป็นอยู่ โดยให้การอุปถัมภ์เป็นภาระในการประสานงานติดต่อในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ มี ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ดังที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้น วิปัสสนากรรมฐานช่วยได้เยอะทีเดียวในการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และเอื้อต่อการสงเคราะห์ต่อสาธารณชน

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูประดิษฐ์บุญวัฒน์, เจ้าคณะตำบลน้ำอ้อม เจ้าอาวาสวัดสว่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูบวรสังฆรัตน์, เจ้าคณะตำบลหนองแก้ว เจ้าอาวาสวัดจำปา, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูศรีรัตนภิรักษ์, เจ้าคณะอำเภอศรีรัตนะ เจ้าอาวาสวัดเกียรติแก้วสามัคคี, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

เนื่องจากจิตที่ฝึกดีแล้วจะทำให้พระสงฆ์มีจิตใจที่เปี่ยมด้วยเมตตา กรุณา ย่อมที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมได้เป็นอย่างดี

จากเนื้อหารายละเอียดในเบื้องต้นที่ผู้วิจัยได้กล่าวมา มหาเถรสมาคมเล็งเห็นประโยชน์จึงส่งเสริมให้วัดได้จัดตั้งสถานที่ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด โดยกำหนดหลักเกณฑ์พิจารณา ๕ ข้อ คือ (๑) เป็นวัดหรือที่พักสงฆ์ที่มีความพร้อม (๒) วัดนั้นต้องมีสัปปายะ (๓) เคยเป็นสำนักปฏิบัติธรรมมาก่อน (๔) เจ้าอาวาสเป็นพระวิปัสสนาจารย์หรือส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร (๕) มีหลักฐานถูกต้องในการจัดตั้งสถานปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สรุปว่า ระเบียบของมหาเถรสมาคมกำหนดรูปแบบสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมมีรูปแบบประกอบด้วยสัปปายะ และกัลยาณมิตร ซึ่งสอดคล้องรูปแบบการปฏิบัติธรรม คุณสมบัติหลักในการพิจารณาสำนักปฏิบัติธรรม ควรประกอบไปด้วย (๑) ด้านสถานที่ คือ ที่พัก ห้องน้ำ ที่ปฏิบัติ ไม่แออัด (เสนาสนสัปปายะ) สะอาด สว่าง สงบ สงัด (อุตุสัปปายะ) (๒) ด้านวิทยากร คือ มีวิปัสสนาจารย์ (กัลยาณมิตร) และมีวิทยากรมีความประพฤติดี (บุคคลสัปปายะ) บรรยายธรรม (ธัมมัสสวนสัปปายะ) และ (๓) ด้านการบริหารจัดการ คือ ดูแลจัดการ (อาหารสัปปายะ) ซึ่งสรุปรวมได้ว่ามีลักษณะเป็นแบบสัปปายะ ๕ และมีกัลยาณมิตรที่ดีเป็นต้น

๔.๒ การใช้วิปัสสนากรรมฐานที่เพิ่มสมรรถนะพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษใน ๔ ด้าน

กรรมฐานในพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการพัฒนาปัจเจกบุคคลและสังคม การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางพระพุทธศาสนาจึงส่งผลให้พระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษนำเอาหลักปฏิบัติ อาทิ หลักการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ตามแนวอานาปานสติ เป็นต้น มาปฏิบัติสามารถเพิ่มสมรรถนะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหลาย ๆ ด้านประกอบด้วยด้านการพัฒนากาย ด้านการพัฒนาศิล ด้านการพัฒนาคิด และด้านการพัฒนาปัญญา ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ตกอยู่ภายใต้กิเลสและความเศร้าหมองในจิตใจ ดังรายละเอียดที่ผู้วิจัยจะได้นำมาศึกษาวิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์ ดังนี้

๔.๒.๑ การใช้วิปัสสนากรรมฐานในฐานะเป็นเครื่องพัฒนากาย

จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยพบว่า ประโยชน์ที่พระสงฆ์จากการได้รับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในฐานะเป็นเครื่องพัฒนากาย พระสงฆ์สามารถที่จะหาเวลาที่เหมาะสมในการวางตัว ฝึกให้สัปปายะเวลาที่มีการเคลื่อนไหว จะทำให้มีสติก่อนพูด ก่อนคิด^{๑๙} การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นเครื่องพัฒนากายจะเน้นรูปแบบการปฏิบัติอานาปานสติ หรือการกำหนดสติปัฏฐาน ๔ เพราะทำให้ลักษณะทางกายภาพของแต่ละรูป/คน จะได้มีบริบทที่หลากหลาย และมีจิตสำนึก ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา เนื่องจากการพัฒนากายของพระสงฆ์ ได้กำหนดรู้ร่างกายของเราสักแต่ว่าเป็นรูป-นามรูป คือ สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นตามธรรมชาติ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกฎไตรลักษณ์ ผู้ผ่านการปฏิบัติมีความอ่อนน้อม ไม่แข็งกระด้าง อ่อนโยนไปตามสภาวะที่เกิดขึ้น นี่คือนิพพานที่ได้จากการพัฒนากายหรือ

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูสิริบุญกิจ, เจ้าคณะอำเภอศีลาแลง เจ้าอาวาสวัดบ้านแก้ง, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๘.

ได้จากการปฏิบัติกรรมฐาน เมื่อเป็นเช่นนี้คณะสงฆ์ที่อยู่ภายใต้การปกครองจะดูเรียบร้อย ไม่เหมือนครั้งที่ยังไม่ได้ปฏิบัติ^{๒๐}

ในการพัฒนากายของพระสังฆาธิการ การเคลื่อนไหวของร่างกายทุกอริยาบถถือเป็นการพัฒนาด้านกาย ในกัณฑ์ ๑๐ อย่าง ได้กล่าวถึง การบิณฑบาตเลี้ยงชีพ กวาดอาวาสวิหารลานเจดีย์ เป็นต้น ถือเป็นกัณฑ์ที่ต้องการพัฒนา กาย สิ่งเหล่านี้เป็นผลที่พระสังฆาธิการได้รับ และควรที่ภิกษุจะต้องศึกษาให้เข้าใจและเพื่อปฏิบัติสมควรแก่สมณสาธูปแห่งตน เช่น การออกบิณฑบาตในระยะทางไกลๆ บางรูปจะมีอาการที่เห็นได้ชัดจากความล้า เหนื่อย เหล่านี้ การเดินจงกรม กวาดลานวัดที่พระพุทธรูปเจ้ากำหนดหน้าที่ให้มาเพื่อการพัฒนา กาย ส่วนด้านอาจาระ ก็ทำให้เกิดการสำรวมไม่ว่าจะขณะยืน เดิน นั่ง เมื่อเข้าไปในบริเวณบ้าน สิ่งนี้จะเป็นกัณฑ์ที่พระภิกษุสงฆ์พึงปฏิบัติ แม้แต่สิ่งแวดล้อมรอบตัวก็เป็นครูสอนให้เราได้พิจารณาถึงความเหมาะสม การวางตัว การพูด แสดงท่าทาง เหล่านี้เป็นต้น^{๒๑}

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมีการจัดตารางการอบรมอย่างต่อเนื่อง เช่น ทำกัณฑ์ เวลาค่ำ ไลน์ กัณฑ์โม่ง ซึ่งรูปแบบที่กำหนดขึ้นมานี้จะเห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน หากปฏิบัติจนเกิดความเคยชิน เกิดความต่อเนื่องเป็นนิสัยแล้ว จะเกิดความชำนาญ จากคำแนะนำของพระสังฆาธิการหลายรูปกล่าวว่า การพัฒนากายของพระสงฆ์ควรได้รับการจัดเป็นปีละครั้งในองค์รวมของพระสงฆ์ในเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ เพราะสิ่งนี้น่าจะกำหนดเป็นรูปแบบและมีสถานที่รับรองการปฏิบัติ เนื่องจากการปฏิบัติกรรมฐานมีประโยชน์อย่างมากต่อพระสังฆาธิการหรือผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ที่สำคัญต้องมีผู้รู้คอยสอบถาม คอยถามถึงอาการปฏิบัติที่เกิดขึ้นของผู้ปฏิบัติว่าได้รับรู้หรือเห็นอะไรบ้างระหว่างการปฏิบัติ พระบวชใหม่ยังสำคัญต้องมีพระพี่เลี้ยงคอยแนะนำ ชี้แนะ เหมือนกับหมอที่ต้องคอยดูแลคนไข้ อยู่ตลอดเวลา จะจัดเป็นการเข้าตารางฝึกอบรมถือเป็นโอกาสดีของพระสังฆาธิการหรือผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่ชวนช่วยการปฏิบัติ และไม่ทอดทิ้งธุระอันจะนำมาซึ่งประโยชน์ตนและประโยชน์ต่อผู้อื่น คณะสงฆ์ควรมีรูปแบบที่ชัดเจน^{๒๒} การพัฒนากายของพระสังฆาธิการหรือผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม สิ่งที่เหมาะสมที่สุด คือ การปฏิบัติในรูปแบบอานาปานสติหรือสติปัฏฐาน ๔ เพราะสามารถแยกเห็นได้ชัดเจน คือ (๑) ได้การพิจารณากาย (๒) ได้พิจารณาเวทนา (๓) ได้พิจารณาจิต และ (๔) ได้พิจารณาธรรม คือ ให้ได้พิจารณาความเป็นไปของร่างกาย เอากายเป็นที่ตั้ง บางรูปไม่มีความอดทน พอมีอาการทางด้านร่างกายเกิดขึ้นก็คลายความเพียรออกจากสถานที่ไปทำกิจอย่างอื่น ที่เป็นเช่นนี้เพราะผู้ปฏิบัติขาดการกำหนดต่อเนื่องของร่างกาย ทำให้ไม่เห็นสิ่งที่เกิดขึ้น คือ เวทนา ความเจ็บปวดต่าง ๆ การปฏิบัติกรรมฐานจะทำให้เห็นถึงสภาพจิตด้านจิตใจ ความอดทน ไม่ว่าจะเป็นด้านศีล ด้านปัญญา และทั้งด้านสังคมจะใช้วิธีเดียว คือ การปฏิบัติธรรม ประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติคณานุรักษ์, เจ้าคณะอำเภอเบ็ญจบุรพ์ เจ้าอาวาสวัดวิสุทธิโสภณ, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูศรีรัตนภิรักษ์, เจ้าคณะอำเภอศรีรัตนะ เจ้าอาวาสวัดเกียรติแก้วสามัคคี, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระมหาสนอง ขนติโร, รองเจ้าคณะอำเภอกันทรลักษ์ เจ้าอาวาสวัดศิริวราราส, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

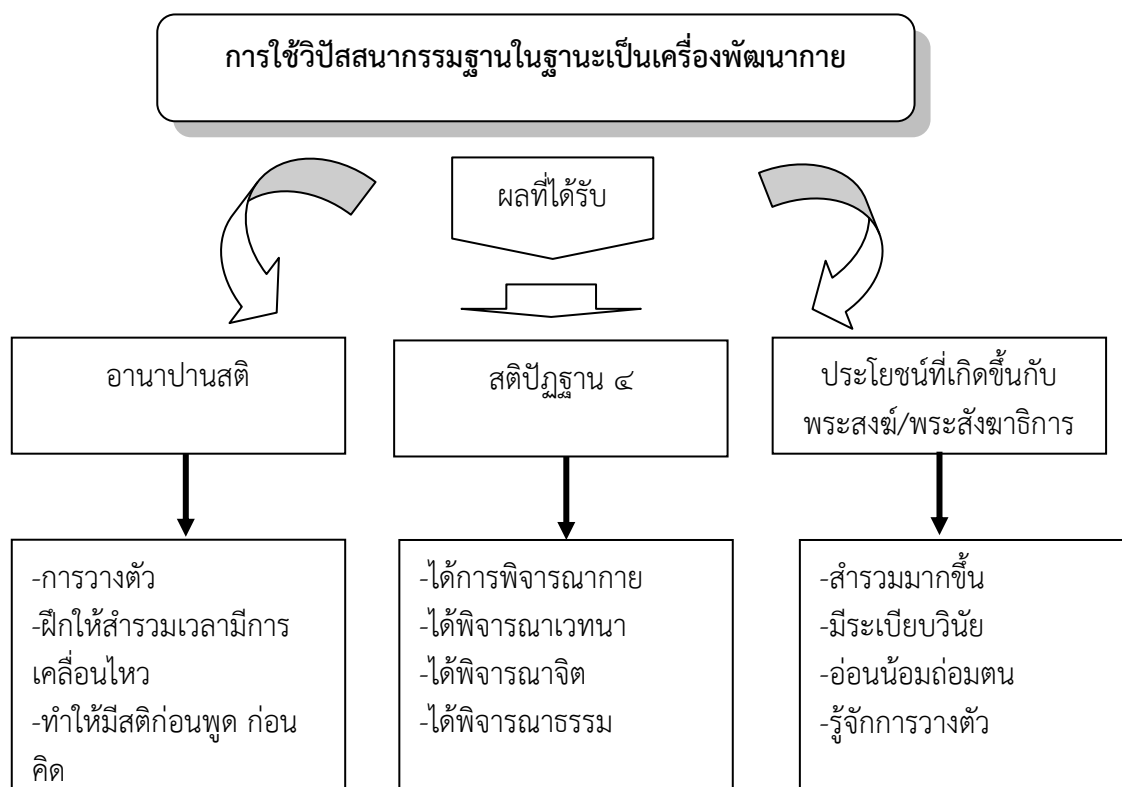
คือ พระสังฆาธิการได้นำสิ่งที่ครูบาอาจารย์สอนไปต่อยอดให้กับพระสงฆ์และญาติโยมได้ปฏิบัติตามใน
อนาคต^{๒๓}

การใช้วิปัสสนากรรมฐานที่เหมาะสมต่อการพัฒนากาย ศีล จิต และพัฒนาปัญญา นั้น
ควรทำให้เป็นบรรทัดฐาน โดยการเปิดตารางฝึกอบรมให้กับพระสังฆาธิการหรือผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม
ในเขตพื้นที่การปกครอง ให้กับนักเรียน และประชาชนทั่วไป เช่น ๓ วัน หรือ ๗ วัน เป็นต้น เพื่อให้ได้
รู้ว่าการพัฒนากาย การพัฒนาศีล การพัฒนาจิต และการพัฒนาปัญญา เป็นเช่นไร กายที่ได้กำหนด
คือจิตเป็นตัวบงการ การได้ศึกษาเรื่องของกาย ศีลจะทำให้กายสงบ มีระเบียบ เพราะฉะนั้น ศีล ๕
เป็นศีลสากล เป็นศีลของโลก เป็นกรอบหรือเป็นกำแพงไม่ให้คนมีศีลตกไปอยู่ในอบาย ในนรก เพราะ
ศีลจะคอยควบคุมกาย วาจา ให้ผู้ปฏิบัติกลายเป็นมนุษย์ที่มีใจสูงขึ้น ศีลจึงเป็นกระบวนการสร้างคน
ให้รู้จักผิดชอบชั่วดี จะเห็นได้จากโครงการที่สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าท่านให้นโยบายไว้ หมู่บ้าน
รักษาศีล ๕ เพื่อให้สังคมได้มีระเบียบแบบแผนมากขึ้น นอกจากการจัดตารางอบรมก็ยังมีรูปแบบ
อื่น ๆ โดยการเผยแพร่เชิงรุก คือการเข้าไปอบรมในสถานที่ราชการต่าง ๆ เช่น โรงเรียน เป็นต้น^{๒๔}

การปฏิบัติควรทำเป็นอาชีพเหมือนกับขานนาที่ต้องทำนาในทุกๆ ปี เพื่อผลประโยชน์ที่
จะได้รับในอนาคต หากพระสังฆาธิการยังมีเวลาควรเอาใจใส่โดยไม่ละทิ้งการปฏิบัติแล้วจะทำให้เกิด
การขยายผลไปสู่พุทธบริษัทรุ่นหลังๆ ได้ คือ การเข้าไปคลุกคลีอยู่กับพระลูกวัด สามเณร ทำ
แบบอย่างให้ดูอย่างต่อเนื่อง จากการสัมภาษณ์ผลของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในฐานะเป็น
เครื่องพัฒนากายสามารถสรุปเป็นแผนภาพที่ ๔.๑ ดังนี้

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวงศ์, เจ้าคณะอำเภอห้วยทับทัน เจ้าอาวาสวัดศรีห้วยทับทัน,
๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติการ, เจ้าคณะอำเภอเมืองศรีสะเกษ เจ้าอาวาสวัดเพ็ญนาม,
๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๘.

แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงการใช้ยิปสนากรรมฐานในฐานะเป็นเครื่องพัฒนากาย

กล่าวสรุปจากข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์ในเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า การปฏิบัติกรรมฐาน นอกจากจะเป็นงานสำหรับการพัฒนาจิตโดยตรงแล้ว ยังมีส่วนในการช่วยพัฒนากายเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากการเจริญกรรมฐานด้วยการเดินจงกรม ถือว่าเป็นการบริหารจิตและบริหารร่างกายไปในตัว ซึ่งมีผลทางจิต คือ สมาธิที่ได้จากการเดินจงกรมตั้งอยู่ได้นาน และยังส่งผลดีต่อร่างกายอีก ๔ อย่าง คือ

- (๑) เป็นผู้อดทนต่อการเดินทางไกล
- (๒) เป็นผู้อดทนต่อการทำความเพียร
- (๓) เป็นผู้มีอาหารน้อย คือสุขภาพดี และ
- (๔) อาหารที่บริโภคเข้าไปอย่างง่าย การเดินจงกรมจึงทำให้ผู้ปฏิบัติได้พัฒนาสุขภาพกาย

และสุขภาพจิตด้วย

ในทางการแพทย์บางประเทศได้นำวิธีการปฏิบัติกรรมฐานมาช่วยในการบำบัดรักษาโรคทางกายที่ร้ายแรงบางชนิดได้ เช่น โรคมะเร็ง และช่วยรักษาโรคเครียดซึ่งมีสมุฏฐานมาจากจิตที่คิดวิตกกังวลเรื่องต่าง ๆ อันเป็นปัญหาคุกคามสังคมทั่วไปในปัจจุบัน เป็นสาเหตุของโรคทางกายได้ นอกจากนี้การเจริญกรรมฐานยังจะทำให้คลื่นสมองมีระเบียบดีขึ้น โดยเฉพาะผู้ที่ฝึกกรรมฐานจนได้สมาธิขั้นสูง คลื่นสมองจะมีระเบียบดีมาก ซึ่งเป็นประโยชน์เกื้อกูลอย่างยิ่งต่องานที่ต้องใช้กำลัง

ความคิดและสติปัญญา เมื่อพิจารณาตามนี้ก็จะเห็นว่า กรรณฐานมีส่วนสำคัญในการพัฒนากายและยังมีส่วนเสริมสร้างบุคลิกภาพทางกายได้เป็นอย่างดี

๔.๒.๒ การใช้วิปัสสนากรรมฐานในฐานะเป็นเครื่องพัฒนาศีล

การพัฒนาพระสงฆ์ หมายถึง การกระทำเพื่อมุ่งปรับปรุงส่งเสริมให้คนที่อยู่ร่วมกัน มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจอันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข แต่การที่บุคคลจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ดีพอสมควร กล่าวคือ มีที่อยู่อาศัย มีอาหารเพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ มีเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มสมควรแก่สภาพและฐานะ เวลาเจ็บป่วยควรจะได้รับ การรักษาพยาบาล มีอาชีพมั่นคง มีรายได้เพียงพอแก่ค่าใช้จ่ายในการครองชีพ มีความรักใคร่สมานสามัคคีกันของสมาชิกในสังคมและปราศจากภัยคุกคามจากโจรผู้ร้าย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้าช่วย เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

การปฏิบัติกรรมฐานเองก็มีส่วนสำคัญในการพัฒนาพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษให้ดีขึ้น เนื่องจากสังคมทุกวันนี้ วุ่นวาย มีการเอารัดเอาเปรียบกัน^{๒๕} เพราะคนในสังคมขาดความเมตตา กรุณา ต่อกัน ไม่ใส่ใจที่จะประพฤติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา^{๒๖} สำหรับคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ได้แสดงถึงการเจริญกรรมฐานที่ใช้แก้ปัญหาความไม่สงบสุขของสังคม เช่น เมตตาภาวนาในพรหมวิหารหรือในอัปปมัญญา หมายถึง การแผ่ความรัก ความปรารถนาดีไปยังสรรพสัตว์ทั้งหลายให้มีความสุข ไม่มีเวร ไม่ทำร้ายกันและกัน^{๒๗} คนที่แผ่เมตตาอยู่เสมอจะทำให้มีสุขภาพจิตดีมีความสุขทั้งเวลาหลับเวลาตื่น และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่น^{๒๘} ถ้าแต่ละสังคมเจริญเมตตาภาวนาอยู่เสมอ ก็จะมีส่วนช่วยเสริมสร้างพัฒนาสังคมให้ความสงบร่มเย็นมากขึ้น โดยเฉพาะพระสงฆ์เองต้องเป็นแบบอย่างที่ดี แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับสังคม

ดังนั้น การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานข้อเมตตาภาวนาจึงเป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ที่จะช่วยพัฒนาสังคมให้เกิดความสันติสุขและสันติภาพ ทุกคนก็จะมีแต่ความรัก เกื้อกูลกัน และกันสืบทอดไป พุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนที่จิตใจให้มีความคิดในทางที่ถูกต้อง เกิดปัญญาในทางที่ชอบ โดยกระบวนการพัฒนาสังคมที่สำคัญ มี ๓ ประการ คือ

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติคณารักษ์, เจ้าคณะอำเภอเบ็ญจบุรพ์ เจ้าอาวาสวัดวิสุทธีโสภณ, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูศรีรัตนภิรักษ์, เจ้าคณะอำเภอศรีรัตนะ เจ้าอาวาสวัดเกียรติแก้วสามัคคี, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวงศ์, เจ้าคณะอำเภอห้วยทับทัน เจ้าอาวาสวัดศรีห้วยทับทัน, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูศรีรัตนภิรักษ์, เจ้าคณะอำเภอศรีรัตนะ เจ้าอาวาสวัดเกียรติแก้วสามัคคี, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

๑. ต้องสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จนเกิดสัมมาทิฐิภายในตัวผู้ปฏิบัติ แม้กระทั่งตัวผู้ศึกษาเรียนรู้เอง ไม่สามารถยึดเหยียดได้

๒. ส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสังคม

๓. ให้ความสำคัญกับกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นเพื่อนแท้ที่จะบอกแนวทางหรือให้คำแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองที่มีต่อการพัฒนาสังคม

สังคมที่อยู่เย็นเป็นสุข มีรากฐานจากการที่คนในสังคมมีสัมมาทิฐิ คือ รู้ เข้าใจ คิดเห็น ดึงตาม ถูกต้องตรงตามความจริง ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติการต่างๆ ที่ถูกต้อง ดึงตาม เห็นแก่ตัวลดลง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้น ดังนั้น การจะพัฒนาคนให้เกิดสัมมาทิฐิขึ้นภายในตนเองได้ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของแต่ละบุคคล ซึ่งสัมมาทิฐิมีเหตุปัจจัยเกิดขึ้น ๒ ประการ คือ จากกัลยาณมิตร และจากการทำในใจโดยแยบคาย เป็นการคิดที่ถูกวิธี หรือคิดเป็น ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด จึงต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่บุคคลเป็นผู้สามารถฝึกตนเองให้เป็นผู้ที่มีทักษะในการใคร่ครวญ พิจารณา สืบค้น และสามารถพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้วยตนเอง

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเองก็มีความจำเป็นต่อการพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญา เป็นกระบวนการที่ส่งผลในทางที่ดี ทำให้ผู้ปฏิบัติมีสติปัญญา เพราะการพัฒนาจิตจะนำไปสู่การพัฒนากายให้มีความมุ่งมั่น อดทนต่อการปฏิบัติ แล้วจึงก่อให้เกิดปัญญา เมื่อรอบรู้แล้ว ความรู้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็นำไปพัฒนาสังคมให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข และอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล เมตตา ต่อกันในสังคมสืบไป

สรุปได้ว่า การพัฒนาคณะสงฆ์ด้วยรูปแบบการใช้วิปัสสนากรรมฐานเป็นการพัฒนาฝึกฝนตนเองเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรจะต้องตระหนักและเอาใจใส่ให้มากที่สุด เพราะการพัฒนาฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ จะช่วยยกระดับคุณภาพและคุณค่าของชีวิตให้สูงส่งขึ้น ทั้งในด้านการคิด การพูด และการกระทำ ชีวิตที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลาย่อมจะอำนวยความสะดวกและความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น ในขณะที่ชีวิตของผู้ที่ไม่รู้จักการฝึกฝน ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และพัฒนาตนเอง ย่อมจะไม่ได้รับประโยชน์ใดๆ เลย ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาชีวิตเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคน ที่จะต้องเอาใจใส่ดูแล หวงแหน ทะนุถนอม ห่วงใย และพัฒนาปรับปรุงตนเอง เพราะชีวิตคือกระบวนการพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลงตนเองให้ดีขึ้น และเพื่อที่จะเสริมสร้างความสุขและความสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นในชีวิต

๔.๒.๓ การใช้วิปัสสนากรรมฐานในฐานะเป็นเครื่องพัฒนาจิต

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจมาก ดังพุทธพจน์ที่ตรัสถึงความสำคัญของใจในฐานะเป็นสิ่งประเสริฐสูงสุดและเป็นแหล่งกำเนิดแห่งธรรมคือ สรรพสิ่ง ถ้าบุคคลแสดงพฤติกรรมทางวาจาหรือทางกายออกไปขณะที่ใจขุ่นมัว เพราะพฤติกรรมที่เกิดจากใจขุ่นมัวนั้นเป็นต้นเหตุ ย่อมส่งผลให้ความทุกข์ติดตามตัวอยู่ตลอดเวลาเหมือนล่อหมกตามรอยเท้าโคถึกตัวกำลังลากเกวียนไป ตรงกันข้ามถ้าบุคคลแสดงพฤติกรรมทางวาจาหรือทางกายออกไปขณะที่ใจดีงาม เพราะพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากใจที่ตรงดีเป็นต้นเหตุ ย่อมส่งผลให้ความดีความสุขติดตามตัวไปตลอดเวลาเหมือนเงาตามตัว ฉะนั้น

การใช้วิปัสสนากรรมฐานในด้านการพัฒนาจิต จึงหมายถึง การที่มีจิตมั่นคงเข้มแข็ง อดทน สะอาดบริสุทธิ์ สงบร่มเย็น มีความสุขในการใช้ชีวิต การพัฒนาจิตประกอบด้วยตัวชี้วัด ๕ นัย คือ (๑) การที่มีจิตมั่นคง (๒) มีความเข้มแข็งอดทน (๓) การมีจิตสะอาดบริสุทธิ์ (๔) การมีจิตสงบร่มเย็น และ (๕) มีความสุขในการใช้ชีวิต กล่าวได้ว่า พฤติกรรมทางกายและทางวาจาของมนุษย์จึงเป็นตัวบ่งชี้ให้มนุษย์มีส่วนร่วมในการกระทำของตน การพัฒนาทางด้านจิตสำนึกของพระภิกษุสงฆ์สามเณร ตลอดทั้งประชาชนทั่วไป สามารถนำหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาใช้ โดยใช้หลักของสติปัฏฐานมาปฏิบัติ^{๒๙} หากมีการพัฒนาทางจิต พระสงฆ์เองก็จะดูเรียบร้อย มองเห็นสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ คือ มีขอบเขตในการเป็นอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้ง่ายขึ้น หากพระสงฆ์พิจารณาผ่านการอบรมมาแล้ว การปฏิบัติไม่ได้ช่วยให้การพัฒนาจิตใจสูงขึ้น เท่ากับว่าเสียเวลาเปล่าประโยชน์ไม่สนใจในการเข้าตารางอบรม แต่ถ้าเข้าฝึกอบรมแล้วกิริยาอาการของแต่ละรูปดูเรียบร้อยก็ถือว่าพระสงฆ์พิจารณาผ่านการปฏิบัติ สิ่งที่ได้รับการปฏิบัติที่มองเห็นได้ชัดเจนขึ้น คือ เวลาพระสงฆ์พิจารณาผ่านการปฏิบัติ จะแสดงอาการอ่อนน้อม มีมารยาทในการทักทายมากขึ้น นี่คือผลที่ได้จากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งผิดจากพระสงฆ์ที่ไม่ผ่านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน หากพระสงฆ์พิจารณาผ่านการปฏิบัติมาก็ทำให้ศีลมีการพัฒนาสูงขึ้น การปฏิบัติด้านกาย ศีล เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติด้านปัญญา พระสงฆ์ควรชี้แจงเรื่องการปฏิบัติให้พระบวชใหม่และเก่าได้เข้าใจถึงหลักการปฏิบัติให้มากขึ้น^{๓๐}

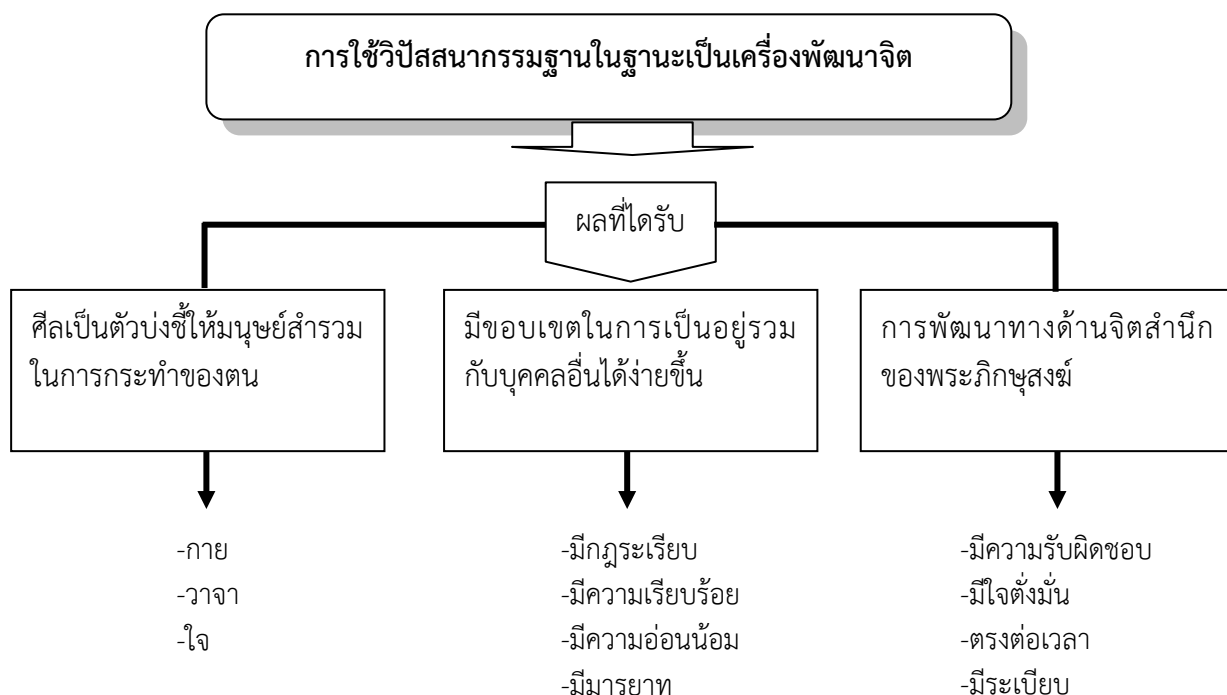
การพัฒนาจิต บุคคลใดก็ตามที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่แล้ว ศีลก็จะเกิดขึ้นโดยปกติ เรื่องศีลาจารวัตรเป็นสิ่งสำคัญ หากศีลาจารวัตรดีก็ไม่ต้องกังวลอะไร^{๓๑} กล่าวได้ว่า พฤติกรรมทางกายและทางวาจาของมนุษย์ไม่ว่าด้านลบหรือด้านบวกที่แสดงออกต่อเพื่อนมนุษย์ สรรพสัตว์และสิ่งแวดล้อมล้วนเป็นเครื่องบอกถึงสภาพจิตที่อยู่ภายในทั้งสิ้น หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่จึงมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาจิตใจ ซึ่งโดยธรรมชาติเป็นสิ่งที่ควบคุมระวังรักษาคิดตัวเองอยู่เสมอ จึงจะพ้นจากบ่วงมาร คือ พันธนาการของสรรพกิเลสได้^{๓๒} จากการสัมภาษณ์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในฐานะเป็นเครื่องพัฒนาศีล ผู้วิจัยสามารถแสดงเป็นแผนภาพให้ผู้ศึกษาได้เห็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในฐานะเป็นเครื่องพัฒนาศีล ดังปรากฏในแผนภาพที่ ๔.๒ ดังนี้

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูสิริบุญกิจ, เจ้าคณะอำเภอศีลาลาด เจ้าอาวาสวัดบ้านเก้ง, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติคณานุกรักษ์, เจ้าคณะอำเภอบึงบูรพ์ เจ้าอาวาสวัดสุทิวโสภณ, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระมหาสนอง ขนดีโร, รองเจ้าคณะอำเภอกันทรลักษ์ เจ้าอาวาสวัดศิริวราวาส, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวงศ์, เจ้าคณะอำเภอยะหริ่ง ห้วยทับทัน เจ้าอาวาสวัดศรีห้วยทับทัน, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๘.

แผนภาพที่ ๔.๒ แสดงการใช้วิปัสสนากรรมฐานในฐานะเป็นเครื่องพัฒนาจิต

จากแผนภาพที่ผู้วิจัยนำเสนอ จะเห็นได้ว่า การใช้วิปัสสนากรรมฐานเป็นวิธีการพัฒนาจิตให้มีคุณภาพดี จิตที่ได้รับการพัฒนาหรือฝึกอบรมด้วยกรรมฐานแล้วจะเป็นจิตประกอบด้วยสมาธิซึ่งมีคุณสมบัติ คือ ตั้งมั่น บริสุทธิ์ ผ่องใส ผุดผ่อง ไม่มีสิ่งมัวหมอง นุ่มนวล ควรแก่การใช้ในการประกอบกิจ ทรงตัวอยู่ได้ไม่หวั่นไหว คุณสมบัติของจิตดังกล่าวเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของชาวพุทธ แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงชักชวนให้พุทธบริษัทพยายามพัฒนาจิตของตนให้เข้าถึงความสงบเป็นสมาธิเพื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญาเข้าใจสภาวะธรรมตามความเป็นจริง

ดังนั้น เมื่อก้าวโดยหน้าที่ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นพระสงฆ์รูปหนึ่ง ชาวพุทธทุกคนนอกจากจะประกอบอาชีพการงาน ซึ่งเป็นหน้าที่ของตนประจำอยู่แล้ว ยังต้องมีหน้าที่หลักที่สำคัญ คือ การพัฒนาจิตใจของตนให้สงบหมดจากอกุศลธรรมอันจะทำให้จิตใจตกต่ำด้วยกรรมฐานวิธี ตามสติกำลังสติปัญญาของตน ด้วยว่าจิตที่สงบหมดจดย่อมเป็นพื้นฐานรองรับความดีทุกอย่างและเป็นเหตุนำมาซึ่งความสงบสุขแก่ตนเองและสังคม

๔.๒.๔ การใช้วิปัสสนากรรมฐานในฐานะเป็นเครื่องพัฒนาปัญญา

การเจริญกรรมฐานเป็นงานพัฒนาจิตให้เกิดความสงบ จิตที่สงบดีแล้วย่อมเป็นประโยชน์ที่เกื้อกูลสำคัญต่อการสร้างสรรค์พัฒนาปัญญาให้เจริญองกาม การพัฒนาด้านปัญญาใช้หลักการใดก็ได้ ปัญญาจะเกิดขึ้นทุกขณะ เช่น ทางหู ทางตา การสัมผัส เป็นต้น เพราะปัญญาเป็นผล

จากการปฏิบัติ ให้มีความรู้เท่าทันในการแก้ปัญหาได้^{๓๓} หลักการปฏิบัติกรรมฐานจะมีประโยชน์ในการพัฒนาปัญญาอย่างมาก คนที่ไม่ได้เรียนรู้อะไรเลยก็จะมีพื้นฐานด้านของความรู้ ปัญญาเกิดจากการพัฒนาตนเองจากสิ่งที่ได้เรียนรู้สิ่งรอบตัว เพราะได้เรียนรู้ในเรื่องของกฎไตรลักษณ์ว่าไม่เที่ยง เป็นไปตามเหตุต่าง ๆ กล่าวคือ คนที่แสวงหาการปฏิบัติ เช่น การฟังเทศน์จากครูบาอาจารย์ ปัญญาจึงเกิดจากการฟัง ปัญญาเกิดจากการคิด และปัญญาเกิดจากการได้ภาวนา ปัญญามีความรู้ความเข้าใจกับสังคมไทยในปัจจุบันมาก เมื่อเกิดปัญหาใดขึ้นก็สามารถแก้ปัญหาได้ เช่น อ่านตัวออก บอกตัวได้ ใช้ตัวเป็น การเป็นผู้นำคนจำเป็นต้องทำให้บุคคลอื่นได้เห็นเป็นตัวอย่าง แล้วเขาจะเกิดปัญญานำไปศึกษาเรียนรู้เอง ดังนั้น การปฏิบัติวิปัสสนาสามารถนำมาแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดีในสังคมไทยปัจจุบัน^{๓๔}

ในส่วนด้านปัญญาผู้ปฏิบัติจะเข้าใจเลยว่า วิธีการเดินจงกรม ในทุกอิริยาบถ เดิน ยืน นั่ง นอน ทุกสิ่งที่ปฏิบัติมาจะเป็นความทุกข์ ความสุข ยินดี ไม่ยินดี สิ่งเหล่านี้จะเป็นกระจกเงาส่องให้ผู้ปฏิบัติรู้ว่าปัญญาเกิดขึ้นได้อย่างไร การเคลื่อนไหวไปมาปัญญาก็เป็นตัวรับรู้^{๓๕} การกำหนดที่จะให้เกิดปัญญานั้น พอกำหนดรูปนามต้องเข้าใจว่าเหมือนกับการชุดบ่อน้ำ ถ้าชุดไปแล้วได้น้ำดื่ม นั่นแหละคือปัญญา เพราะปัญญาเหมือนกับน้ำที่เราชุดบ่อ การปฏิบัติที่จริงแล้วศีล สมาธิ ปัญญาจะไปพร้อมกัน เพราะอันดับแรกต้องทำศีลให้หมดจดก่อนแล้วสมาธิจะตามมา ทฤษฎีเราพูดได้แต่พอเวลาปฏิบัติจริง ๆ ไม่ได้เป็นอย่างที่คิด ดังนั้น ศีล สมาธิ ปัญญาจึงไปด้วยกันเหมือนกับล้อรถ เวลาขับก็วิ่งออกไปพร้อม ๆ กัน จริงอยู่ว่าล้อหน้าอยู่ก่อน แต่ตามทฤษฎีแล้วจะออกพร้อม ๆ กัน ล้อเล็กอาจจะหมุนนานกว่าล้อใหญ่เหมือนกับศีลก็ต้องผ่านการฝึกบ่อย ๆ อาจใช้เวลานานพอสมควร

ในส่วนการปฏิบัติของ มจร. ศรีสะเกษ หากจะมุ่งไปที่มรรค ผล นิพพาน ค่อนข้างยาก เพราะพระนิสิตที่มาไม่ได้มาด้วยความสมัครใจ หรือพร้อมที่จะมาปฏิบัติ ที่มาเพราะจำใจมาเวลาอบรมก็จะเป็นปัญหา คือนิสิตไม่ตั้งใจ ไม่สนใจจึงเป็นปัญหาให้กับหมู่คณะ จะไปจริงจังก็ไม่ได้ เนื่องจากรูปแบบเป็นมาอย่างนี้ ถ้าอยากให้ได้ผลจริง ๆ ต้องรับสมัครคนที่มีความพร้อม พร้อมทั้งเวลา ทั้งกำลังกาย ใจ คือ พร้อมทุกอย่างที่จะทุ่มเทเรื่องการปฏิบัติกรรมฐาน ถ้าต้องการมรรค ผล นิพพาน ส่วนองค์ความรู้ที่ได้รับนั้น ผู้ให้ความรู้ต้องค่อยเป็นค่อยไป เพราะบางสิ่งบางอย่างนั้นต้องศึกษาให้ดี แม้กระทั่งเวลาด้วย สิ่งแวดล้อม หลายๆ องค์ประกอบถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ^{๓๖}

ในระบบจริยธรรมของพุทธศาสนาที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา นั้น “ปัญญา” ถือเป็นแกนหลักของระบบจริยธรรมดังกล่าว ทั้งในแง่ซึ่งทำหน้าที่นำทางหรือสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับ “วิถี” และ “เป้าหมาย” ของชีวิต ทำหน้าที่แก้ไขหรือคลี่คลายปัญหาหรือ

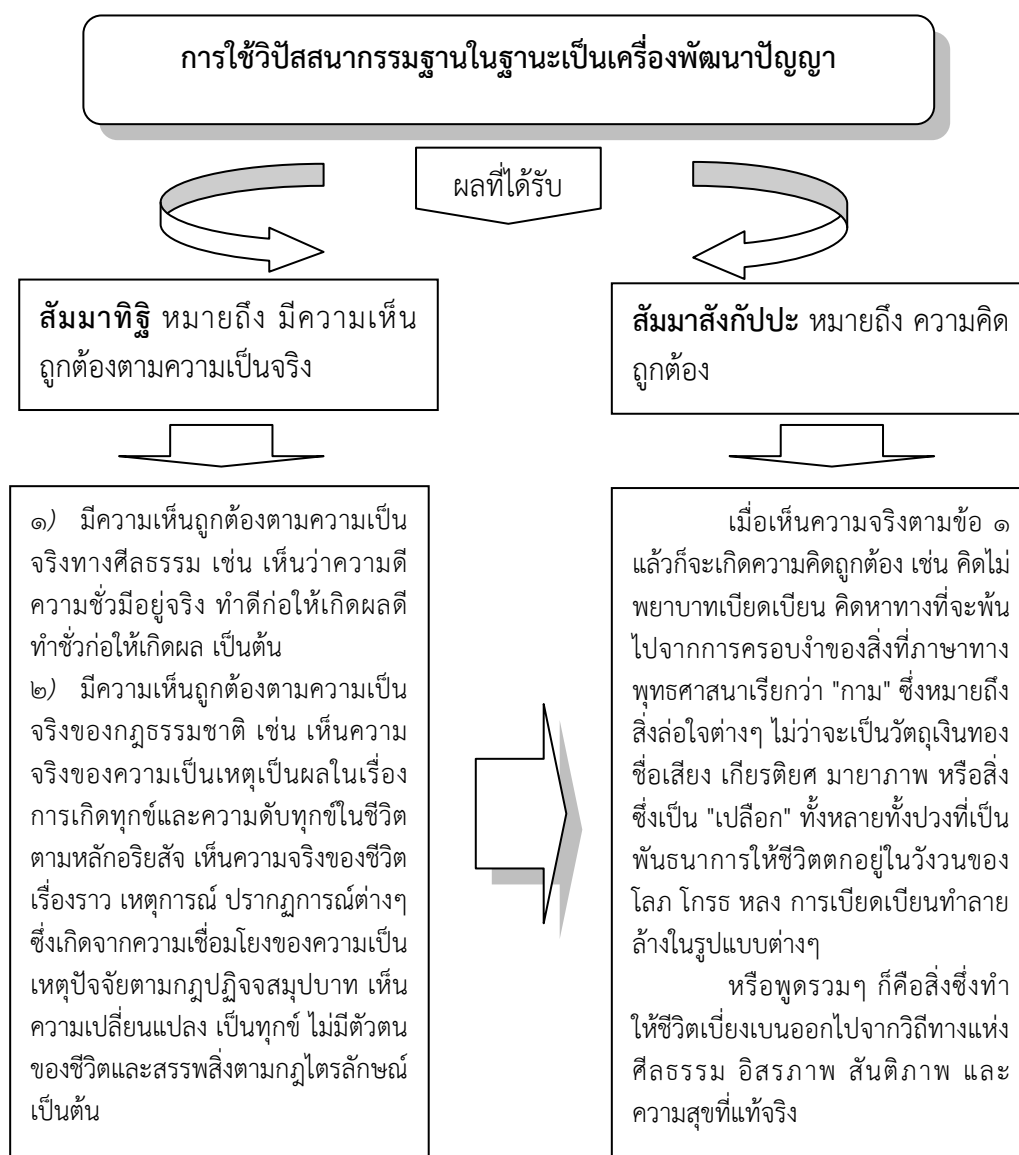
^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูสิริบุญกิจ, เจ้าคณะอำเภอศิลาลาด เจ้าอาวาสวัดบ้านแก้ง, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติคณานุรักษ์, เจ้าคณะอำเภอบึงบูรพ์ เจ้าอาวาสวัดวิสุทธิโสภณ, สัมภาษณ์ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูศรีรัตนวิรักษ์, เจ้าคณะอำเภอศรีรัตนะ เจ้าอาวาสวัดเกียรติแก้วสามัคคี, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระมหาสนอง ขนดีโร, รองเจ้าคณะอำเภอกันทรลักษ์ เจ้าอาวาสวัดศิริราราวาส, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

อุปสรรคต่าง ๆ ระหว่างการเดินทางของชีวิตในวิถีจริยธรรม และทำหน้าที่ประจักษ์แจ้งสัจจะ หรือ บรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต (ปัญญาวิมุตติ) ดังนั้น การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในฐานะเป็นเครื่อง พัฒนาปัญญา ไม่ว่าจะเป็นคุณธรรมจริยธรรมของปัจเจกบุคคล หรือคุณธรรมจริยธรรมทางสังคม ถ้า กระบวนการพัฒนานั้นๆ ไม่สามารถทำให้เกิด “ปัญญา” ก็เป็นไปได้ที่จะทำให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมที่ยั่งยืนขึ้นในตัวบุคคลหรือในวิถีชีวิตทางสังคม ตามทฤษฎีของพุทธศาสนานั้น สิ่ง ที่เรียกว่า “ปัญญา” ประกอบด้วยลักษณะพื้นฐาน ๒ ประการ จากข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์มาสามารถสรุป ลงในแผนภาพที่ ๔.๓ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๓ แสดงการใช้วิปัสสนากรรมฐานในฐานะเป็นเครื่องพัฒนาปัญญา

จากองค์ประกอบพื้นฐานดังกล่าวไว้ในแผนภาพที่ ๔.๓ แสดงการใช้วิปัสสนากรรมฐานในฐานะเป็นเครื่องพัฒนาปัญญา อาจกล่าวสรุปความหมายง่ายๆ ของ “ปัญญา” ว่าหมายถึง การมองเห็นความจริงและคิดถูกต้อง ซึ่งการมองเห็นความจริงนั้นเชื่อมโยงกับสัจธรรมของชีวิตและสรรพสิ่ง การคิดถูกต้องก่อให้เกิดการกระทำ ความประพฤติ หรือวิถีชีวิตที่มีศีลธรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่มีอิสรภาพ สันติภาพ และความสุจริตที่แท้จริง

หรือว่าโดย “หน้าที่” ปัญญาทำหน้าที่หลักๆ ๒ อย่าง คือ มองเห็น มองทะลุ หรือประจักษ์แจ้งความจริงของชีวิตและสรรพสิ่ง และคิดหาทางดำเนินชีวิตตามสัจธรรมนั้นๆ ในด้านที่จะทำให้ชีวิตมีอิสรภาพ สันติภาพ และความสุจริตที่แท้จริง วิธีการหรือกระบวนการพัฒนาปัญญานั้น มี ๓ แนวทางหลัก ๆ คือ

๑. การฟัง การอ่าน การศึกษาค้นคว้า ติดตามข่าวสาร เก็บรวบรวมข้อมูล หรือเรียนรู้อยู่เสมอ พุทธศาสนาเรียกวิถีพัฒนาปัญญาตามแนวทางนี้ว่า “สุตมยปัญญา”

๒. การนำข้อมูลที่ได้จากวิธีที่ ๑ มาพิจารณาไตร่ตรอง ขบคิด ใช้หลักการคิดหรือวิธีคิดที่ถูกต้องเพื่อหาข้อสรุปที่สมเหตุสมผล หรือคำตอบที่น่าจะเป็นไปได้มาก พุทธศาสนาเรียกวิถีพัฒนาปัญญาตามแนวทางนี้ว่า “จินตามยปัญญา”

๓. การนำข้อสรุป คำตอบ สมมติฐานหรือคำอธิบายที่เข้าใจได้ด้วยการคิดตามข้อ ๒ มาทดลองปฏิบัติจนเกิดผลขึ้นจริง เช่น อ่านเกี่ยวกับความหมายของสมาธิและวิธีฝึกสมาธิแล้วมาขบคิดไตร่ตรองจนเข้าใจความหมายและวิธีการฝึกสมาธิอย่างชัดเจน แล้วจึงลงมือปฏิบัติจนเกิดสิ่งที่เรียกว่า “สมาธิ” หรือความสงบขึ้นภายในจิตใจ “สมาธิ” ที่รับรู้ในที่นี้ไม่ใช่การรู้หรือเข้าใจความหมายและวิธีการฝึกสมาธิตามการฟังการอ่านหรือการคิดตามวิธีการในข้อ ๑,๒ หากแต่เป็นสมาธิที่ถูกทำให้เกิดขึ้นจริง หรือเป็นความจริงเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นภายในจิตของผู้เรียนเอง พุทธศาสนาเรียกวิถีพัฒนาปัญญาตามแนวทางนี้ว่า “ภาวนามยปัญญา”

ในวิธีการพัฒนาปัญญา ๓ วิธีดังกล่าว พุทธศาสนาถือว่าวิธีที่ ๓ สำคัญมากที่สุด เพราะเป็นวิธีที่เราสามารถสร้างสรรค์ปัญญาขึ้นมาได้ด้วยตนเอง โดยผ่านการกระทำ การลงมือปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์หรือปัญหาอุปสรรคต่างๆ ด้วยตนเอง จนเกิดประสบการณ์ทางปัญญาหรือการประจักษ์แจ้งสัจจะแห่งปัญหา สาเหตุ และสามารถแก้ปัญหาได้เสร็จสิ้นด้วยตนเอง

๔.๓ รูปแบบการใช้วิปัสสนากรรมฐานเพื่อการพัฒนาพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการที่เป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๑๘ สำนักปฏิบัติธรรม คือ ๑. วัดเพ็ญนาม ๒. วัดเกียรติแก้วสามัคคี ๓. วัดวิสุทธิโสภณ ๔. วัดศรีห้วยทับทัน ๕. วัดศิริวรवास ๖. วัดบ้านเก็ง ๗. วัดสว่าง ๘. วัดอรุณสว่าง ๙. วัดหนองเชียงมูล ๑๐. วัดใต้ ๑๑. วัดป่าโนนกุศลหล่ม ๑๒. วัดป่าเวฬุวัน ๑๓. วัดดงแก้วกัลยาราม ๑๔. วัดปรือใหญ่ ๑๕. วัดจำปา ๑๖. วัดกลางขุขันธุ์ ๑๗. วัดม่วงเป ๑๘. วัดทักษิณธรรมนิเวศน์ ที่ผู้วิจัยได้ทำการออกสัมภาษณ์มาในเบื้องต้นเกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการพัฒนาพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ นั้น ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๓ ประเด็นในการสัมภาษณ์ คือ ประเด็นที่ ๑ ก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ประเด็นที่ ๒ ระหว่างการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และประเด็นที่ ๓ หลังการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ผลการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ดังนี้

๔.๓.๑ ก่อนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการตลอดทั้งผู้เข้าปฏิบัติธรรม พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้ที่ฝึกตนเองเท่านั้นเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย” คณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษต้องฝึกปฏิบัติกรรมฐาน คือ การกำหนดสติปัฏฐาน ๔ หรือการกำหนดรูปรูปนาม การฝึกจะทำให้มีสติจดจ่อกับสิ่งที่ทำ ทำอะไรก็จะผิดพลาดน้อยลง มีเหตุผลมากขึ้น หวังให้ประโยชน์เกิดขึ้นกับชาติบ้านเมืองกับพระศาสนา และพระมหากษัตริย์ ดังนั้น ทศนะของพระสงฆ์ตลอดทั้งประชาชนทั่วไปที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนา ก่อนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจะมีความเห็นทั้งในแง่ดีและแง่ลบ ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากการให้สัมภาษณ์ของพระสังฆาธิการผู้เป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม สามารถสรุปได้ดังนี้

ก. ทศนะต่อพระพุทธศาสนา

ทัศนคติต่อพระพุทธศาสนา จากการได้สัมภาษณ์พระสังฆาธิการในเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ทั้ง ๖ สำนัก มีความเห็นคล้ายคลึงกัน พระสังฆาธิการยังให้ความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาค่อยข้างน้อยเกินไป คือ เริ่มตั้งแต่การปฏิบัติกรรมฐานเป็นต้นไป องค์คณะสงฆ์ให้ความสำคัญน้อย แม้แต่พระสังฆาธิการในจังหวัดศรีสะเกษเองก็ตาม ยังมีการเผยแผ่ที่ไม่ชัดเจน ไม่มีระบบการประชาสัมพันธ์ สถานที่การปฏิบัติไม่พร้อม แม้แต่เรื่องเวลาก็ยังเป็นอุปสรรค หากพูดกันให้มาก ปฏิบัติกันให้มาก พระสังฆาธิการจะมีความกระตือรือร้นกันมากขึ้น เหมือนกับนโยบายหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ก็ควรระดมความคิดทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งคณะสงฆ์และชาวบ้าน ให้ความร่วมมือมากกว่าที่เป็นอยู่ การปฏิบัติก็เช่นกัน เปิดเป็นตารางอบรม ๓ วัน ๗ วัน หรือ ๑๕ วัน ๓ เดือน เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวสรุปดังปรากฏในแผนภาพที่ ๔.๔ ดังนี้

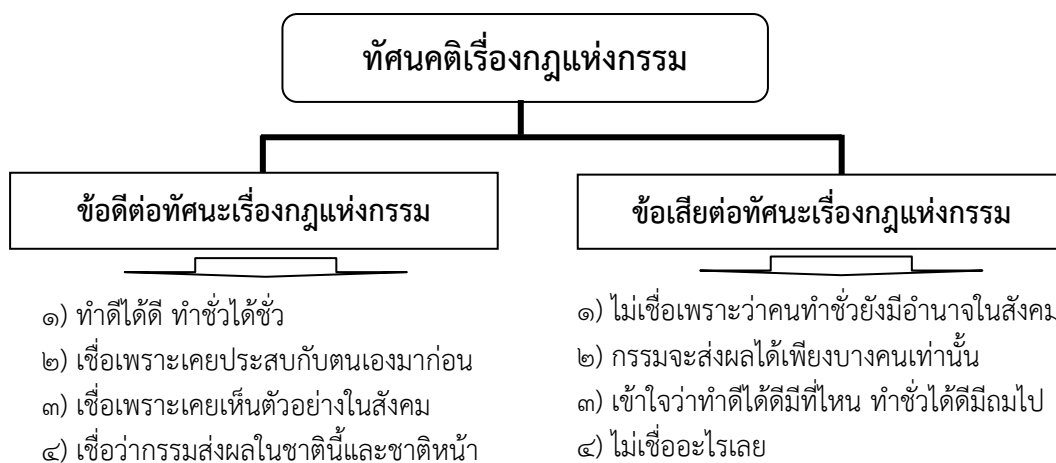

แผนภาพที่ ๔.๔ แสดงทัศนคติของพระสงฆ์ที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

ข. ทศนะเรื่องกฎแห่งกรรม

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล มีระบบความเชื่อความศรัทธาที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา ผู้ที่มีความเชื่อตามคำสอนในพระพุทธศาสนา สามารถนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงหมายถึง วิธีแห่งชีวิตอันเป็นระบบแห่งการดำเนินชีวิตที่เรียกว่า Way of life จึงทำให้พระพุทธศาสนาแตกต่างจากศาสนาอื่น ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เรียกว่า ศรัทธา ๔ ประกอบด้วย ๑. **กัมมัสถา** คือ ความเชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การการกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยการอ้อนวอนหรือนอนคอยโชคชะตา เป็นต้น ๒. **วิปากัสถา** คือเชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว ๓. **กัมมัสสกตาสถา** คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน ๔. **ตถาคตโพธิสถา** คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ เมื่อเป็นเช่นนี้ทัศนคติเรื่องกฎแห่งกรรม พระสงฆ์สาวกหลังจากได้ปฏิบัติกรรมฐานมาแล้ว มีความเชื่อเรื่องกรรมมากขึ้น เห็นสัจธรรมมากขึ้น ก่อนการปฏิบัติจะไม่ให้ความสนใจในเรื่องนี้เท่าที่ควร คือไม่เชื่อว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” และอีกนัยหนึ่งที่กล่าวว่า “ว่านพืชเช่นใดย่อมได้ผลเช่นนั้น” จะเห็นได้ว่า หลังจากปฏิบัติกรรมฐานมาแล้วพระสงฆ์สาวกหรือผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมมีความเข้าใจในเรื่องของกฎแห่งกรรม เชื่อผลแห่งกรรมที่จะตามมาในอนาคตมากขึ้น

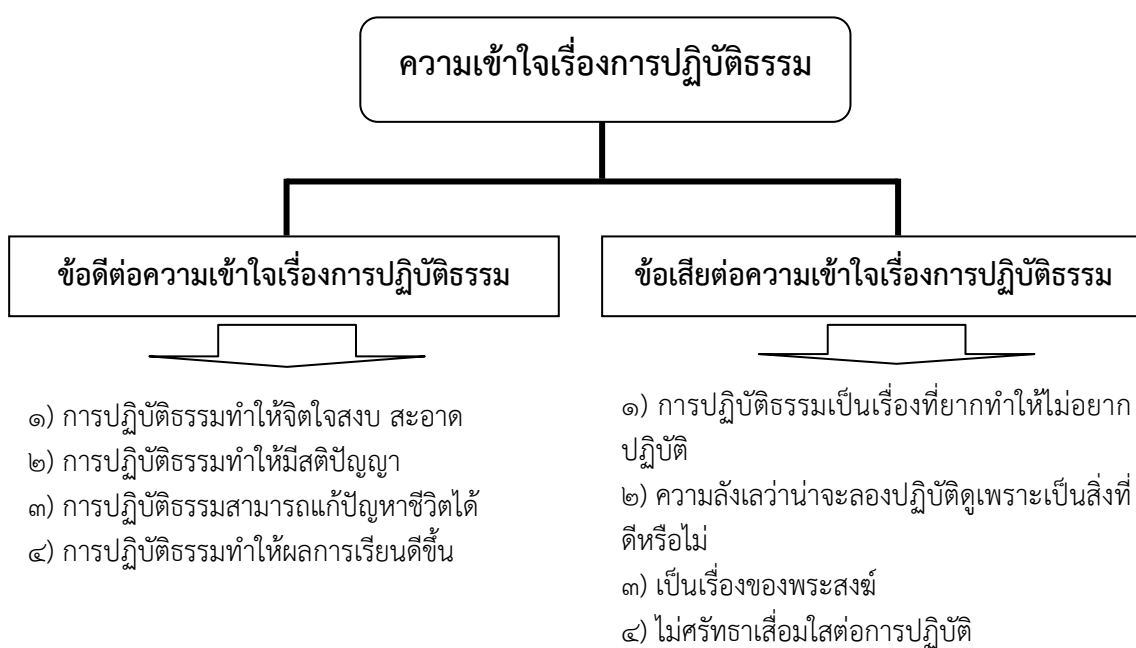
พระสงฆ์สาวกปัจจุบันนี้มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในลำดับหนึ่งจากการสำรวจของเจ้าคณะอำเภอแต่ละพื้นที่ เช่น วัดมีการทำวัตรสวดมนต์เป็นปกติดีไหม หากปฏิบัติอยู่ก็แสดงว่ายังมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม คือ เชื่อเรื่องของกรรมที่ทำว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” โดยภาพรวมพระสงฆ์สาวกภายในเขตการปกครองของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอจะมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม คือ บาป บุญ คุณโทษมากขึ้น ผู้วิจัยได้สรุปวิเคราะห์ดังปรากฏในแผนภาพที่ ๔.๕ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๕ แสดงทัศนคติของพระสงฆ์ที่มีต่อเรื่องกฎแห่งกรรมก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

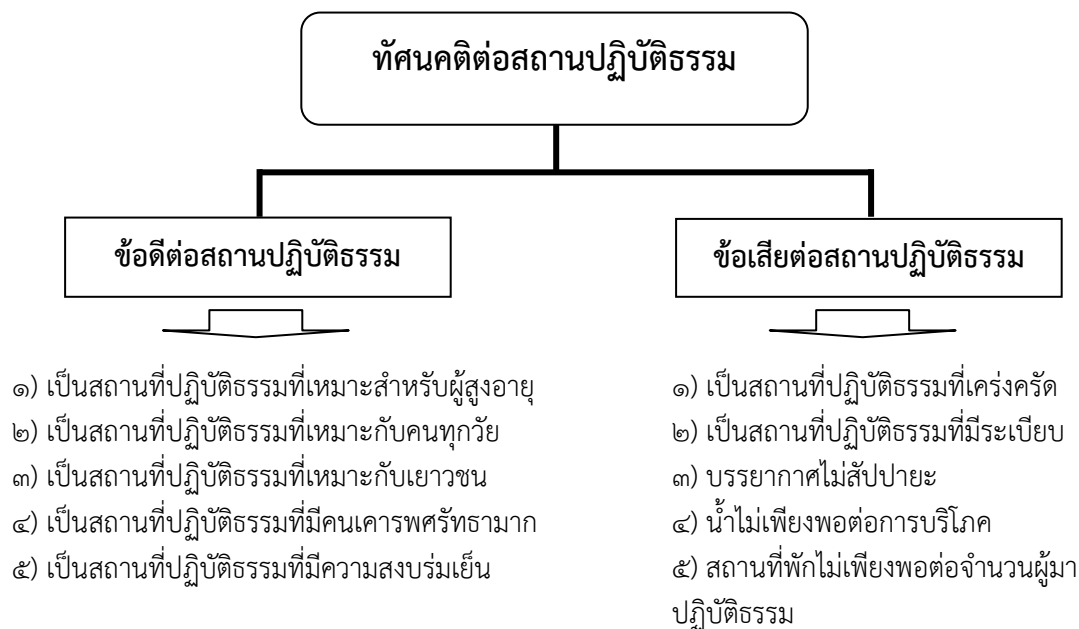
ค. ความเข้าใจเรื่องการปฏิบัติธรรม

ความเข้าใจในเรื่องการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ จากการศึกษาวิเคราะห์ พบว่า พระสงฆ์ควรปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเพราะการปฏิบัติต่อเนื่องจะส่งผลต่อการปฏิบัติในขั้นที่สูงขึ้นไปตามระดับ เนื่องจากการปฏิบัติธรรมเป็นการกำหนดทุกลมกายใจเข้าออก ทุกอริยาบถของเคลื่อนไหว ยืน เดิน นั่ง นอน หากเข้าใจในลักษณะนี้ ก็เป็นการเข้าใจในเรื่องของการปฏิบัติธรรม แต่หากไม่กำหนดก็ไม่ได้ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติธรรม ซึ่งความเข้าใจในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้กล่าวสรุปไว้ในแผนภาพที่ ๔.๖ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๖ แสดงความเข้าใจเรื่องการปฏิบัติธรรมก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

ง. ทศนคติต่อสถานปฏิบัติธรรมแต่ละแห่ง

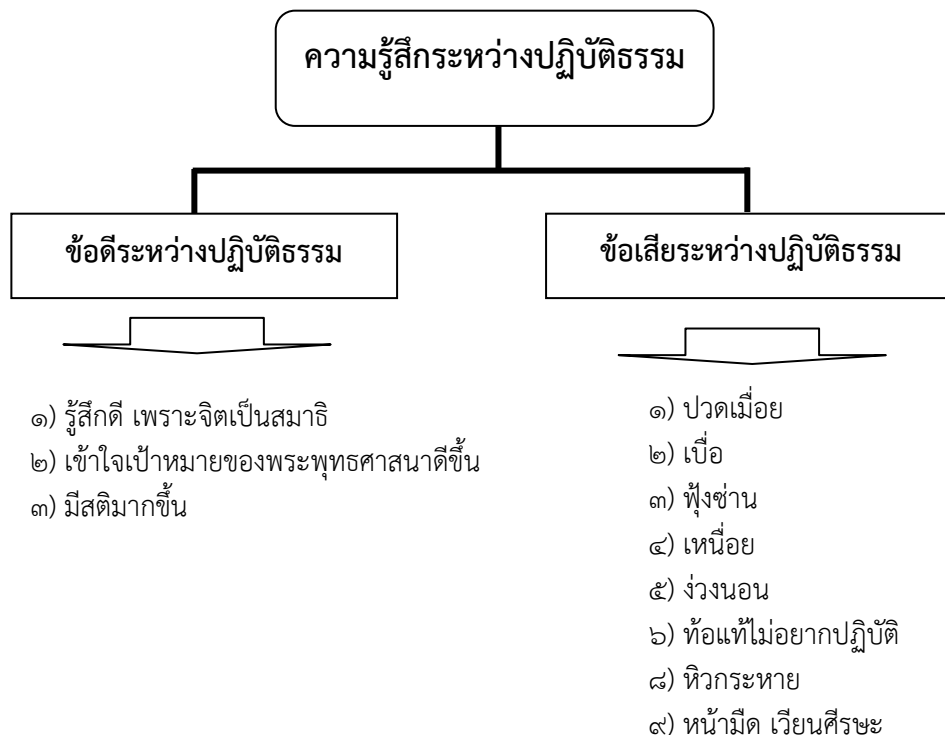
แผนภาพที่ ๔.๗ แสดงทศนคติต่อสถานปฏิบัติธรรมก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

๔.๓.๒ ขณะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

ทศนคติของพระสงฆ์ตลอดทั้งประชาชนทั่วไปที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานขณะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระสงฆ์เกิดความรู้สึกต่อการปฏิบัติธรรมอย่างไร มีวิธีแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างไร และประโยชน์ที่เกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นเช่นไร ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากการให้สัมภาษณ์ของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ทั้ง ๑๘ สำนักปฏิบัติธรรมที่กล่าวมาในเบื้องต้น ที่ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์มาสามารถสรุปขณะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระสงฆ์ได้ดังนี้

ก. ความรู้สึกระหว่างปฏิบัติธรรม

ความรู้สึกระหว่างปฏิบัติธรรม พระสงฆ์แต่ละรูปกล่าวว่า ขณะปฏิบัติต้องยอมรับตัวเองว่ากำลังทำสงครามต่อสู้กับกิเลส คือ เวลานั้นไปนาน ๆ จะเกิดเวทนา คือ ความเจ็บปวด เมื่อยเม้าผานร่างกายตัวเองให้ทุกทรมาน พุดให้เข้าใจง่ายขึ้น คือ การปฏิบัติจะไม่มีความสะดวกสบาย ไม่มีความสุข ดังนั้น พระสงฆ์จะมีความรู้สึกที่คล้ายๆ กัน หากเดินตามถนนเส้นเดียวกันก็จะพบกับปัญหาหรือความทุกข์และความสุขที่ได้จากการปฏิบัติคล้ายคลึงกัน จากที่กล่าวมาในเบื้องต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปวิเคราะห์ประเด็นได้ดังที่ปรากฏในแผนภาพที่ ๔.๘ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๘ แสดงความรู้สึกระหว่างปฏิบัติธรรมขณะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

ข. วิธีการแก้ปัญหาในการปฏิบัติธรรม

ปัญหาจากการปฏิบัติธรรมจะเกิดขึ้นในขณะปฏิบัติ เนื่องจากพระสงฆ์ยังไม่เข้าใจรูปแบบการปฏิบัติและสถานที่ฝึกอบรม ตลอดทั้งผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมด้วยกัน แม้แต่อาหารการกิน กล่าวคือ เรื่องของปัจจัย ๔ ไม่มีความสะดวกสบาย หรืออาจเกิดจากตัวผู้ปฏิบัติเอง เช่น ไม่สบาย ติดที่อยู่ คิดถึงบ้าน วัด เป็นต้น หากคิดได้ว่าการมาครั้งนี้เป็นการมาเพื่อลด ละ ความสะดวกสบาย ปัญหาต่างๆ ก็จะบรรเทาลงได้ อยู่ปากก็ให้คิดว่าเหมือนกับการอยู่วัดที่ตนเคยอาศัย แล้วความกังวลก็จะไม่เกิดขึ้นในจิตใจ ถือเป็นการให้กำลังใจตัวเองอีกทางหนึ่ง หลังจากนั้นวันถัดไปก็จะมีปัญหาอะไร เพราะปรับสภาพให้เข้ากับบรรยากาศ สถานที่ต่างๆ และการเป็นอยู่ร่วมกับหมู่คณะได้เป็นอย่างดี ส่วนเรื่องอาหารจะมีเฉพาะวันแรกอาจบกพร่อง เนื่องจากการคำนวณยังไม่ลงตัว จึงก่อให้เกิดปัญหาในระหว่างการทำปฏิบัติธรรม วิธีแก้ปัญหามาจากกล่าวสรุปได้ดังนี้คือ

- ๑) ตั้งสติกำหนดรู้
- ๒) เปลี่ยนอิริยาบถ
- ๓) อยู่เฉยๆ
- ๔) อดทนต่อการเป็นอยู่ร่วมกับหมู่คณะ
- ๕) ขอคำแนะนำจากพระวิปัสสนาจารย์ เป็นต้น

ค. ประโยชน์ของการทำวัตรสวดมนต์

ประโยชน์ของการทำวัตรสวดมนต์มีผลมากเป็นเบื้องต้นก่อนการทำความกรรมฐานทุกประเภท การทำวัตรสวดมนต์ไม่จำเป็นต้องทำก่อนหรือหลังการปฏิบัติกรรมฐาน จะทำก่อนหลังก็ได้ไม่จำเป็นขึ้นอยู่กับความพร้อม เหมือนกับการทานอาหารบางคนจะดื่มน้ำก่อน แต่บางคนก็รับประทานอาหารก่อน ขึ้นอยู่กับความถนัดของแต่ละบุคคล จะเจริญภาวนาก่อนทำวัตรหรือจะทำวัตรก่อนเจริญภาวนาก็ไม่ต่างกัน หรือจะทำไปพร้อม ๆ กันก็ได้ พระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษหากมองโดยภาพรวมแล้วจะเน้นการทำวัตรสวดมนต์เป็นส่วนมาก มีบ้างบางพื้นที่เท่านั้นที่มีการกำหนดช่วงเวลาพักเพราะกิจกรรมอย่างอื่นมีมาก โดยหลัก ๆ เลย คณะสงฆ์ศรีสะเกษบางวัดจะรวมคณะสงฆ์ไปทำวัตรที่โบสถ์เพื่อความพร้อมเพียงของหมู่คณะ เพราะการทำวัตรสวดมนต์เป็นการเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้สิ่งอื่นๆ อีกมากมาย และที่สำคัญเน้นให้พระภิกษุได้รับฟังการสวดพระปาฏิโมกข์ในวัดขึ้น ๑๔ คำ หรือ ๑๕ คำ หากจะกล่าวโดยนัยแล้ว ๑. พระสงฆ์ได้ร่วมกันทำวัตรสวดมนต์ ๒. ได้รับฟังการสวดพระปาฏิโมกข์ประจำปักษ์ เดือนหนึ่งจะมีการลงอยู่สองครั้งดังที่ได้กล่าวไป แต่บางพื้นที่อาจจะไม่ได้ทำในลักษณะนี้ เพราะพระภิกษุสงฆ์มีน้อย ความไม่สะดวกของสถานที่ไม่พร้อมเป็นต้น ประโยชน์ของการทำวัตรสวดมนต์สามารถสรุปได้ดังนี้

- ๑) ได้ฝึกความอดทน
- ๒) จิตใจสงบ
- ๓) ได้รู้ความหมายของบทสวดที่เป็นภาษาบาลี
- ๔) ความไพเราะ
- ๕) ได้ฝึกสวดภาษาบาลี
- ๖) ได้บุญหรืออานิสงส์ที่เกิดจากการสวดมนต์

๔.๓.๓ หลังการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระสงฆ์ หลังจากผ่านการฝึกอบรมพระสงฆ์มาส่วนมากแล้วพระที่อยู่ใต้การปกครองจะอยู่ในกรอบ ไม่มีการฟ้องร้องเรื่องการปฏิบัติงานหรือการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์แม้กระทั่งพระสงฆ์รูปอื่น ๆ ไม่มีการเรียไร มีความตระหนักถึงกฎแห่งกรรมในการกระทำที่ไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป แต่ก็มีบ้างที่ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ผู้บังคับบัญชาแจ้งไป ประสิทธิภาพด้านการทำงานรู้จักแยกแยะ คล่องตัวกว่าที่เคยเป็นมาในอดีต ช่วยเหลืองานภายในกลุ่ม มีความรับผิดชอบมากขึ้น พระสงฆ์ในเขตพื้นที่จะให้ความร่วมมือดี ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่ไม่เคยมีโอกาสดำเนินการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เนื่องจากอานิสงส์ของการฝึกกรรมฐานมาแล้ว เห็นการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมายของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

ในส่วนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่เพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพระสงฆ์ที่กล่าวมา ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์พระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษทั้ง ๑๘ แห่ง ผู้วิจัยสามารถกล่าวถึงประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานของพระสงฆ์ได้ดังนี้

ประโยชน์จากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จากการบริหารงานของพระสงฆ์ต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้น พระสงฆ์ได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมากมาย อาทิ เช่น (๑) มีสติปัญญามากขึ้น (๒) จิตสงบ มีสติและเกิดความสุขสบายใจ (๓) รู้และเข้าใจในหลักคำสอน

ของพระพุทธศาสนามากขึ้น (๔) มีความอดทน (๕) ควบคุมอารมณ์ได้ (๖) สุขภาพจิตดี (๗) จิตมีสมรรถภาพ (๘) รู้สึกจิตใจผ่อนคลาย (๙) เข้าใจตนเองมากขึ้น ความรู้สึกหลังการปฏิบัติธรรมก็ส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในการปฏิบัติ คือ มีความภูมิใจที่สามารถควบคุมตัวเองได้ มีสติมากขึ้น จิตใจสงบ อยากให้มีการปฏิบัติธรรมอย่างนี้ในทุก ๆ ปี เพราะการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานโดยการนำเอาสติปัฏฐาน ๔ ไปใช้ในชีวิตประจำวันจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถควบคุมอริยาบถต่าง ๆ ของตัวเองได้มากขึ้น เช่น (๑) ใช้ในการทำงาน (๒) ใช้ในการเรียน (๓) ดำเนินชีวิตอย่างมีสติ (๔) ทำกิจกรรมอย่างไม่ประมาท (๕) เข้าใจในกฎแห่งกรรม (๖) กำจัดทุกข์ได้ (๗) ใช้ในการพัฒนาจิตใจ (๘) ใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต (๙) ใช้ในการควบคุมอารมณ์ และ (๑๐) ฝึกความอดทน เป็นต้น

ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติก็จะส่งผลการปฏิบัติเชิงพฤติกรรม อย่างน้อยๆ ทำให้ผู้ปฏิบัติมีบุคลิกภาพดีขึ้น ร่าเริงแจ่มใส ไม่ประทุษร้ายผู้อื่น อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีพฤติกรรมอันพึงประสงค์มากขึ้น วาจาสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน ส่วนผลของการปฏิบัติเชิงจิตพิสัยก็ทำให้ใจสงบ จิตใจเบิกบาน สุขภาพจิตดี มีจิตสำนึกที่ดี จิตใจมีเมตตา ความสำคัญของสติ สติจะทำให้เกิดประโยชน์ที่หลากหลาย กล่าวคือ สติก่อให้เกิดปัญญาทำให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ง่าย สติเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความสำเร็จ สติเป็นเครื่องเตือนไม่ให้ทำชั่ว และสติทำให้ไม่หลงลืม เมื่อผู้ปฏิบัติกำหนดสติหรือควบคุมอารมณ์ต่าง ๆ ได้แล้ว ก็สามารถนำหลักสติที่เกิดขึ้นไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ คือ

- ๑) ใช้ควบคุมจิตใจ
- ๒) ใช้ในการควบคุมพฤติกรรม
- ๓) ใช้ในการผ่อนคลายความเครียด
- ๔) ใช้ในการเรียน
- ๕) ใช้ในการทำงาน
- ๖) มีสติก่อนทำ พูด คิด
- ๗) มีสติขณะทำ พูด คิด
- ๘) มีสติหลังทำ พูด คิด

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ในประเด็นที่กล่าวมา ผู้วิจัยขอเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติพึงรู้และเข้าใจหรือปรับปรุงในครั้งต่อไป คือ

- ๑) บางสถานที่ปฏิบัติธรรมควรปรับปรุงสถานที่ให้ดีขึ้น
- ๒) ควรปรับปรุงที่ล้างภาชนะให้ดีขึ้น
- ๓) ไม่ควรให้สุนัขมารบกวนในเวลาปฏิบัติธรรม
- ๔) ที่ปฏิบัติธรรมไม่ควรมีกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์
- ๕) ควรออกไปปฏิบัติธรรมนอกสถานที่บ้าง เช่น เติมน้ำจกรมรอบสถานที่ปฏิบัติธรรม
- ๖) พระวิทยากร/พระวิปัสสนาจารย์มีน้อยเกินไป
- ๗) ควรเพิ่มระยะเวลาในการปฏิบัติธรรม เช่น ๗ คืน ๘ วัน หรือตามโอกาสที่สำนัก

ปฏิบัติธรรมพร้อม

- ๘) ควรจัดให้มีการปฏิบัติธรรมทุกปี
- ๙) ควรส่งเสริมให้มีการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

จากรูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่เพิ่มประสิทธิภาพที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาในเบื้องต้นนั้น ผู้วิจัยเห็นรูปแบบที่เป็นอัตลักษณ์ของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการพัฒนาพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยเห็นรูปแบบที่ชัดเจนและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ รูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางของสติปัฏฐาน ๔ เนื่องจากการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ เป็นเรื่องของพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม นำไปสู่การกำหนดลมหายใจเข้าออก (อานาปานสติ) เพราะในอานาปานสติเป็นหลักการที่พระพุทธรเจ้าตรัสไว้ในพระไตรปิฎกที่มีหลักฐานชัดเจน หากกล่าวถึงการกำหนดหรือภาวนาในรูปแบบพุทโธ หรือสัมมาอรหัง ก็เป็นการกำหนดที่ไม่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความถนัดหรือจริตของแต่ละบุคคล หากกล่าวอีกนัยหนึ่ง ทุกเส้นทางล้วนมีเป้าหมายในการนำทางสู่การบรรลุจุดประสงค์ขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติจะเลือกเดินไปในทิศทางใด

ในการศึกษารูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยพอสรุปเนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์ และเห็นเป็นรูปแบบที่ชัดเจนในการปฏิบัติกล่าวคือ (๑) กิจกรรมเบื้องต้นก่อนการปฏิบัติธรรม (๒) กิจกรรมขณะปฏิบัติธรรม และ (๓) กิจกรรมหลังการปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของคณะสงฆ์ศรีสะเกษ ดังนี้คือ

ผู้ใดประสงค์จะเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน พึงทำกิจกรรมอันเป็นเบื้องต้นเสียก่อนกล่าวคือ

ก. กิจกรรมก่อนการปฏิบัติธรรม

- (๑) ควรตัดปณิธิ คือ ตัดความห่วงใยกังวลกับภารกิจต่าง ๆ ให้หมดไป
- (๒) ตัดความกังวลเล็กน้อยที่จะเกิดขึ้นระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรม
- (๓) ในวันที่จะเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ผู้ปฏิบัติธรรมทุกรูป/คน ลงทะเบียนพร้อมเพียงกัน ณ ศาลาปฏิบัติธรรมที่จัดไว้ จัดเตรียมดอกไม้ธูปเทียนเพื่อถวายสักการะพระวิปัสสนาจารย์ผู้จะให้กรรมฐาน

ข. กิจกรรมขณะปฏิบัติธรรม

- (๑) ปฏิบัติในสัทธิสุทธิ หมายถึง ทำให้เป็นผู้บริสุทธิ์ควรแก่การปฏิบัติในส่วนเบื้องต้น ดังนี้ ก) ถ้าเป็นพระภิกษุ ให้แสดงอาบัติก่อน ข) ถ้าเป็นสามเณรให้สมาทานศีล ๑๐ ค) ถ้าเป็นอุบาสก อุบาสิกา ให้สมาทานศีล ๕ หรือศีล ๘ หรือ อาชีววัฏฐกศีลก่อนคำมออัตตภาพร่างกายถวายต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า

(๒) นอบน้อมบูชาต่อพระรัตนตรัย ด้วยการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษจะปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ จะมีคำกล่าวในขณะจุดเทียนชัยข้างซ้ายว่า “เราจะมีธรรมะเป็นแสงสว่างนำทางชีวิต” จุดเทียนชัยข้างขวากล่าวว่า “เราจะมีระเบียบวินัยเป็นแสงสว่างนำทางชีวิต” และคำกล่าวในขณะจุดธูปด้านซ้ายว่า “เราจะมีปัญญาดับกิเลสตัณหา” จุดธูปตรงกลางกล่าวว่า “เราจะมีสมาธิตั้งมั่น” และจุดธูปด้านขวากล่าวว่า “เราจะมีเมตตา กรุณาที่เจือปนด้วยปัญญา”

(๓) สมาทานพระกรรมฐาน ก่อนเริ่มฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ผู้เข้าฝึกต้องทำการสมาทานพระกรรมฐานก่อน คือ

- ๑) มออัตตภาพร่างกายถวายต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งเป็นสังฆปริณายก ทรงแสดงวิปัสสนาธรรมแก่ผู้เห็นภัยในวัฏฏะ การถวายอัตตภาพร่างกายนี้ต่อองค์สมเด็จพระผู้มี

พระภาคเจ้า ก็ชื่อว่าได้ถวายแด่พระธรรมวินัย เพราะพระธรรมวินัยเป็นตัวแทนพระพุทธองค์ เมื่อปริณิพพานไปแล้ว และได้ชื่อว่าถวายแด่พระสงฆ์ด้วย เพราะพระธรรมวินัยนั้นย่อมประดิษฐานอยู่ที่พระภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทั้งหลาย

๒) มอบอัฐตภาพร่างกายต่อพระวิปัสสนาจารย์ผู้สอนกรรมฐาน เพื่อจะได้อบรมสั่งสอนไปด้วยดี ไม่มีโทษแก่อาจารย์ผู้สอน เป็นการมอบตัวเป็นลูกศิษย์ ให้ท่านแนะนำสั่งสอนให้อารมณ์กรรมฐาน

๓) ขอกรรมฐานกับท่านพระวิปัสสนาจารย์ หลังจากได้มอบกายถวายตัวแล้ว

(๔) ตั้งสัจจอธิษฐาน เมื่อได้รับกรรมฐานจากพระวิปัสสนาจารย์แล้ว ก็เข้าไปสู่สถานที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตั้งจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง น้อมระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตลอดถึงคุณบิดามารดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ และผู้มีบุญคุณทั้งหลาย และระลึกถึงคุณของเหล่าเทวดาอารักษ์ที่สิงสถิตอยู่ ณ สถานที่ใกล้และที่ไกลในที่ต่าง ๆ ที่เป็นสัมมาทิฐิ ตลอดจนบรรพบุรุษที่ได้รับการศึกษาพระศาสนาตลอดมา แล้วตั้งสัจจอธิษฐานไว้อย่างมั่นคงแล้วเริ่มปฏิบัติ

(๕) ลงมือปฏิบัติ (นั่งสมาธิ/เดินจงกรม) ด้วยการกล่าวคำว่า “เอาสติกำหนดไว้ที่หัวใจ” ให้กำหนดว่า “อยากเดินหนอ ๓ ครั้ง” แล้วกำหนดต่อไปว่า “โปรดเดินระยะที่ ๑ เท้าขาวออกก่อน” แล้วก็กำหนดเดินในระยะที่ ๑ ถึง ระยะที่ ๖ หากต้องการกลับให้ผู้ปฏิบัติธรรมกำหนดว่า “เอาสติกำหนดไว้ที่หัวใจ” ให้กำหนดว่า “อยากกลับหนอ ๓ ครั้ง” แล้วพูดว่า “โปรดกลับข้างขาว” (หรือข้างซ้ายก็ได้ขึ้นอยู่กับที่พระวิปัสสนาจารย์สั่งให้กำหนด) แล้วพูดว่า “กลับหนอ ๓ ครั้ง” หลังจากนั้นก็กำหนดในอิริยาบถยืน ๓ ครั้ง แล้วกำหนดเหมือนเดิมว่า “เอาสติกำหนดไว้ที่หัวใจ” ให้กำหนดว่า “อยากเดินหนอ ๓ ครั้ง” แล้วกำหนดต่อไปว่า “โปรดเดินระยะที่ ๑ เท้าขาวออกก่อน” แล้วก็กำหนดเดินในระยะที่ ๑ ถึง ระยะที่ ๖ อย่างนี้ไปเรื่อย ๆ จนกว่าพระวิปัสสนาจารย์จะบอกให้หยุดแล้วกำหนดในอิริยาบถนั่งแล้วเจริญสมาธิต่อไป

ค. กิจกรรมหลังการปฏิบัติธรรม

(๑) หลังจากที่ได้ปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิ/เดินจงกรมเสร็จแล้ว ก็เป็นช่วงสำคัญที่พระวิปัสสนาจารย์จะทำหน้าที่แนะนำวิธีการปฏิบัติ (บรรยายธรรมตามแต่โอกาส-เสริมนโยบายมหาเถรสมาคม/กฎระเบียบ/นโยบายอื่น ๆ ที่ผู้ปฏิบัติควรทราบในเป็นอยู่หรือการปฏิบัติธรรมรวมกันในแต่ละวันอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

(๒) การส่งและสอบอารมณ์ การส่งและสอบอารมณ์ สามารถแบ่งได้เป็น ๓ ขั้นตอน คือ (๑) การกำหนดอารมณ์ของรูปและนามที่เกิดขึ้น (๒) การกำหนดอารมณ์ที่เกิดขึ้นทางใจ ต่าง ๆ (๓) การกำหนดลักษณะของรูปนามที่เกิดขึ้น เช่น จำนวนระยะของอาการพองอาการยุบหรือความเร็วของพองและยุบเป็นต้น พระสงฆ์ที่เข้ารับปฏิบัติจะต้องมาส่งอารมณ์กับพระวิปัสสนาจารย์ทุกวัน โดยรายงานให้พระวิปัสสนาจารย์ทราบถึงผลการปฏิบัติในแต่ละวันในสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

๑) ผลของการนั่งสมาธิ เริ่มตั้งแต่การนั่งสมาธิได้นานเท่าใด จากนั้นให้บรรยายลักษณะอาการพองยุบที่ประสบมาในวันนั้นว่า สั้นยาว เบาหรือแรงอย่างไร มีเวทนา เจ็บปวด ชาคัน ตึง เหนื่อย มึนงงหรือไม่เพียงใด มีการคิด หรือฟุ้งซ่าน เพื่อฝันมากน้อยเพียงใด และกำหนดรู้ได้ทัน

หรือไม่ มีความยากง่ายในการกำหนดอย่างไร และเมื่อกำหนดรู้ตามอาการเหล่านั้นแล้ว ผลที่ตามมาเป็นอย่างไร

๒) ผลของการเดินจงกรม เริ่มตั้งแต่เดินระยะใดบ้าง นานเท่าใด แล้วบรรยายลักษณะสภาวะที่ประสบในวันนั้น เช่น อาจรู้สึกว่ามีลักษณะเปลี่ยนไปอย่างไร หรือรู้สึกอย่างไร ตอนยกตัวอย่าง หรือพบว่ากำหนดได้ละเอียดยิ่งขึ้นอย่างไรบ้าง เป็นต้น ขอให้พระสงฆ์เข้าร่วมการปฏิบัติใส่ใจส่งอารมณ์ ให้ละเอียดในทุก ๆ เรื่อง

๓) ผลของการกำหนดอิริยาบถย่อย พระสงฆ์เข้าร่วมการปฏิบัติมีสติตามกำหนดรู้ได้ต่อเนื่องหรือไม่และละเอียดเพียงใด ตั้งแต่ตื่นนอน อาบน้ำ รับประทานอาหาร ขึ้นลงบันได เปิดปิดประตู นั่งพักผ่อน และสามารถกำหนดรู้ทันการคิดและการฟุ้งซ่านหรือไม่ กำหนดทันตอนไหน เช่น เริ่มคิด ระหว่างที่กำลังคิด หรือคิดจบไปแล้ว และเมื่อกำหนดรู้แล้ว ผลที่ตามมาเป็นอย่างไร เช่น ต้องกำหนดรู้กี่ครั้ง ความคิดหรือความฟุ้งซ่านนั้นจึงดับไป และเมื่อดับไปแล้วอะไรเกิดขึ้นตามมา เป็นต้น พระสงฆ์เข้าร่วมการปฏิบัติควรอธิบายให้กระชับตรงประเด็น อย่าพูดนอกเรื่องเพราะจะทำให้พระสงฆ์เข้าร่วมการปฏิบัติเองเสียสมาธิ และควรรายงานประสบการณ์การปฏิบัติทุก ๆ เรื่องที่เกิดขึ้นให้วิปัสสนาจารย์ทราบ แม้ว่าประสบการณ์นั้นจะดูไม่สำคัญสำหรับพระสงฆ์เข้าร่วมการปฏิบัติก็ตาม ขณะส่งอารมณ์ ขอให้พระสงฆ์เข้าร่วมการปฏิบัติรายงานไปเรื่อย ๆ โดยไม่ต้องหยุดรอฟังความเห็นจากพระวิปัสสนาจารย์ ท่านจะยังไม่ให้คำแนะนำใด ๆ จนกว่าพระสงฆ์เข้าร่วมการปฏิบัติจะรายงานจบ และเมื่อพระวิปัสสนาจารย์ถามสิ่งใด ควรตอบให้ตรงคำถามและกระชับ ไม่พูดนอกเรื่อง สิ่งที่สำคัญที่สุดในการส่งอารมณ์ คือ ขอให้รายงานครบถ้วนชัดเจน ตรงตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น อย่าปรุงแต่ง อย่ากังวลว่าพระอาจารย์จะตำหนิหากกำหนดได้ไม่ดี หรือมีแต่ความโง่งมงาย จึงไม่กล้ารายงานไปตามจริง ขอให้นิสิตเข้าใจว่าทุกอย่างคือสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นจริงทั้งสิ้น และมันจะเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา พระสงฆ์เข้าร่วมการปฏิบัติกำหนดได้ดีในวันนี้ แต่วันต่อมาอาจฟุ้งซ่านหรือโง่งมงายตลอดวัน ก็ไม่ใช่เรื่องเสียหาย แต่ต้องรายงานพระอาจารย์ไปตามที่เกิดขึ้นจริงเพื่อให้ท่านแนะนำ แก้ไขปรับแต่งอินทรีย์หรือให้อารมณ์กรรมฐานเพิ่มเติมแก่เราอย่างถูกต้องเป็นรายบุคคลไป และพึงเอาใจใส่ฟังคำแนะนำสั่งสอนของพระอาจารย์อย่างตั้งใจ หากสงสัยให้สอบถามจนกระจ่างแล้วนำไปปฏิบัติตามด้วยความขยันหมั่นเพียร ขอให้ตระหนักว่า จะต้องประคองสติและสมาธิไว้ให้ต่อเนื่องตลอดเวลา ฉะนั้น เวลาส่งอารมณ์ จึงไม่ใช่เวลาของการพูดคุยหรือถามคำถามที่ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติ พึงส่งอารมณ์ให้กระชับ พูดน้อยตรงประเด็น และไม่รบกวนสมาธิของพระสงฆ์เข้าร่วมการปฏิบัติอื่นที่รอส่งอารมณ์ต่อจากเราด้วย

(๓) หลังจากสอบอารมณ์เสร็จแล้วผู้ปฏิบัติธรรมร่วมกันตั้งจิตอธิษฐานแผ่เมตตาให้แก่ตัวเองและผู้อื่น ตลอดสรรพสัตว์ทั่วไป ด้วยคำกล่าวที่ว่า

ก) แผ่เมตตาให้แก่ตนเอง ว่าดังนี้

อะหัง สุขิโต โหมิ ขอให้ข้าพเจ้าจงมีความสุข

อะหัง นิททุกโข โหมิ ขอให้ข้าพเจ้าจงปราศจากทุกข์

อะหัง อะเวโร โหมิ ขอให้ข้าพเจ้าจงปราศจากเวรภัย

อะหัง อภัยาปัชฌ โหมิ ขอให้ข้าพเจ้าจงปราศจากอุปสรรค

อะหัง อะนีโฆ โหมิ ขอให้ข้าพเจ้าจงปราศจากความลำบาก

สุชี อัตตานัง ปะริหะรามิ รักษาตนให้มีความสุขเถิด

ข) แผ่เมตตาให้แก่คนอื่น สัตว์อื่น ว่าดังนี้

สัพเพ สัตตา สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น
อะเวราโหนตุ จงเป็นสุข ๆ เกิดอย่าได้มีเวรแก่กันและกันเลย อภัยาปิขมา โหนตุ จงเป็นสุข ๆ เกิด
อย่าได้เบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย อนิฆา โหนตุ จงเป็นสุข ๆ เกิด อย่าได้มีความทุกข์กายทุกข์ใจเลย
สุชี อัตตานัง ปะริหะรันตุ จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด

(๔) หลังจากเสร็จกิจกรรมต่าง ๆ ผู้ปฏิบัติธรรมไหว้พระ, เก็บสถานที่ร่วมกัน, เก็บ
อาสนะ/ปิดกวาดเช็ดถู, และพักผ่อนเปลี่ยนอิริยาบถตามอัธยาศัย

รูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่กล่าวมานี้ ถือได้ว่าเป็นจุดเด่นของคณะสงฆ์
จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีรูปแบบการปฏิบัติไม่เหมือนกับที่อื่นๆ นั่นก็คือขั้นตอนการปฏิบัติจะละเอียดอ่อน
เพื่อน้อมกาย วาจา ใจ มุ่งสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังของพระสงฆ์ที่เข้าร่วมการฝึกอบรมในตาราง
ที่ทางคณะสงฆ์จัดไว้ให้ โดยขั้นตอนของกิจกรรมก่อนการปฏิบัติธรรม กิจกรรมขณะปฏิบัติธรรม และ
กิจกรรมหลังการปฏิบัติธรรมที่กล่าวมา ถือเป็นความเหมือนที่แตกต่างจากการปฏิบัติธรรมของสำนัก
ปฏิบัติธรรมที่อื่นๆ ซึ่งคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษได้นำเอารูปแบบการปฏิบัติจากศูนย์คณะสงฆ์ภาค
๑๐ มาบูรณาการให้เห็นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปใน
เบื้องต้น

๔.๔ สรุป

การปฏิบัติธรรมในจังหวัดศรีสะเกษนั้น มีวัดและสำนักปฏิบัติธรรมหลายแห่งจัดให้มีการ
ปฏิบัติธรรมฐานนั่งสมาธิเดินจงกรมอยู่เสมอ ทั้งในรูปแบบงานประจำปีตามวันสำคัญต่างๆในทาง
พระพุทธศาสนา และประจำวันธรรมสวนะ ซึ่งเป็นไปในรูปแบบการทำวัตรสวดมนต์ นั่งสมาธิ เดิน
จงกรม การนั่งสมาธิก็เป็นไปในรูปแบบของแต่ละสำนัก มีทั้งการปฏิบัติธรรมฐานแบบอานาปานสติ
และแบบวิปัสสนากรรมฐาน (ยุบหนอ-พองหนอ) ซึ่งการปฏิบัติธรรมฐานแบบ ยุบหนอ-พองหนอ เป็น
ที่นิยมมากในปัจจุบันในจังหวัดศรีสะเกษ สืบเนื่องจากพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสขึ้นไป ส่วนมาก
กำลังศึกษาและจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
ซึ่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีการสอนการปฏิบัติธรรมฐานตามแบบ พระอาจารย์
มหาสีสะยาตอ หรือแบบยุบหนอ-พองหนอ และท่านเหล่านั้นก็ได้แนะนำพุทธศาสนิกชนในเขตบริการ
ของตนให้ปฏิบัติตามแบบที่ตนเรียนมา

ปัจจุบันการปฏิบัติธรรมฐานในจังหวัดศรีสะเกษ มีทั้งสำนักปฏิบัติธรรมที่ลงทะเบียน
เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และสำนักที่ไม่ได้ลงทะเบียน สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
มีทั้งหมด ๘ แห่ง คือ (๑) วัดมหาพุทธาราม (๒) วัดป่าโนนกุลหล่ม (๓) วัดศรีมงคล (สำนักสงฆ์
อุทยานธรรมดงยาง/วัดดงก้ามกัลยาราม) (๔) วัดสว่าง (๕) วัดป่าดอนเย็น (๖) วัดอรุณสว่าง
(๗) วัดเกียรติแก้วสามัคคี (๘) วัดดอนใหญ่ ทั้ง ๘ แห่ง เป็นสำนักปฏิบัติธรรมแบบวิปัสสนากรรมฐาน
แต่ยังมีอีกหลายวัดที่แม้ไม่ได้ลงทะเบียน ก็ยังมีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีการจัดอบรมอยู่ประจำ
ทำให้กระแสการปฏิบัติธรรมด้วยรูปแบบต่างๆ นั้นยังคงคุกรุ่นอยู่เสมอ มีผู้สนใจเข้ามาปฏิบัติธรรม
มิได้ขาด การใช้วิปัสสนากรรมฐานนี้แม้จะยังใหม่ไม่แพร่หลาย แต่แนวโน้มกำลังเป็นที่นิยม เนื่องจาก

พระสังฆาธิการที่ผ่านการอบรมแล้วนำมาเป็นรูปแบบหลักในการสอนและสื่อสารในโลกปัจจุบันก็เป็น ที่ประจักษ์ชัดกับผู้ผ่านการปฏิบัติด้วยรูปแบบนี้ อย่างน้อยก็สลายคลายทุกข์ได้ระดับหนึ่ง มีความสุข ในปัจจุบันได้มากขึ้น มีสติรู้เท่าทันโลกมากขึ้น ทำให้ทุกข์ลดน้อยลง เพิ่มความสุขในชีวิตประจำวันได้ เพราะรู้จักปล่อยวางไม่ยึดมั่นจนเกินไป

จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย ผู้วิจัยจึงได้ประเด็นที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ รูปแบบ การปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อการพัฒนาพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ นั้น พระสังฆาธิการได้ปฏิบัติวิปัสสนา มาตรฐานสอดคล้องกับนโยบายของมหาเถรสมาคมที่ต้องการให้พระสังฆาธิการได้มีโอกาสปฏิบัติ กรรมฐานเพื่อนำมาบริหารงานทางคณะสงฆ์ ผู้วิจัยเห็นว่าจากการศึกษาสัมภาษณ์ข้อมูลดังกล่าว พระสังฆาธิการได้นำหลักการนั้นมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานทางคณะสงฆ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ สูงสุด ดังนี้คือ

(๑) ด้านการปกครอง พระสังฆาธิการเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีการกำหนดนโยบาย มีรูปแบบ วิธีการทำงานที่แน่นอน ชัดเจน มีการทำงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีการประสานงาน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดความร่วมมือกันระหว่างองค์กร มีการกำหนดแผนในอนาคตเป็นระยะสั้น ระยะยาว เพื่อกำหนดทิศทางในการทำงาน มีความรู้ ความสามารถในการพระธรรมวินัย และวิชาการ ต่าง ๆ ที่เหมาะสม มีการอบรม การฝึกฝน ในการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของพระสังฆาธิการ โดยจัดเป็นโครงการอบรม หรือหลักสูตรต่าง ๆ และจะต้องรู้จักที่จะพัฒนาคน พัฒนางานให้เหมาะสม โดยการศึกษาแลกเปลี่ยนดูงานนอกสถานที่ เป็นต้น

(๒) ด้านการศาสนศึกษา พระสังฆาธิการเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ รู้จักสร้างแรงบันดาลใจ ให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ให้เกิดศรัทธาในการร่วมกิจกรรม มีการวางนโยบายในด้านการศาสนศึกษาใน ภายหน้า โดยยึด ๓ กลุ่ม คือ ผู้เรียน สำนักเรียน และผู้จัดการศึกษา มีการกำหนดแผนในอนาคตด้าน การบริหารศาสนศึกษาโดยมุ่งเน้นทางด้านการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้มากขึ้น มีการส่งเสริม การศึกษาพระธรรมวินัยอย่างต่อเนื่อง และสร้างแรงจูงใจในการศึกษา จัดให้มีการอบรมให้ความรู้แก่ พระสังฆาธิการ โดยเริ่มต้นให้มีหลักสูตรเพิ่มประสิทธิภาพ เพื่อเปิดโอกาสให้พระสังฆาธิการได้พัฒนา ตนเอง และเพิ่มศักยภาพมากขึ้นแก่พระสังฆาธิการ โดยการเปรียบเทียบการบริหารโรงเรียน พระปริยัติธรรมต่าง ๆ เพื่อค้นหาจุดเด่น จุดด้อย และการดูงานในการบริหารศาสนศึกษาอื่น ๆ

(๓) ด้านการเผยแผ่ พระสังฆาธิการมีอุดมการณ์ มีเป้าหมายในการทำหน้าที่นักเผยแผ่ ที่ชัดเจน มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ มีความรู้ ความสามารถ และเข้าใจใน หลักการเผยแผ่ได้ดี แล้วนำไปปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดี พระสังฆาธิการมีเทคนิค วิธีการ ในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา มีการฝึกอบรมการเป็นพระนักเทศน์ และเทศน์เป็น มีจัดการประชุมอบรมสัมมนา พระสังฆาธิการในปกครอง ซึ่งถ้าเป็นไปได้ควรประชุมร่วมกัน เพื่อสนับสนุนให้พระสังฆาธิการเข้าใจใน เป้าหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากขึ้น

(๔) ด้านศาสนศึกษาสงเคราะห์ พระสังฆาธิการเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ ให้การสนับสนุน การศึกษาสงเคราะห์อยู่เสมอ มีการวางแผนในการทำงาน มีรูปแบบการดำเนินงานที่ชัดเจน มีความรู้ ความสามารถ มีบุคลากรในการช่วยงานพระศาสนา เช่น เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะ อำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เพื่อกระตุ้นให้มีการปฏิบัติด้านศึกษา

สงเคราะห์อยู่ตลอดเวลา ที่สำคัญพระสังฆาธิการมีการฝึกอบรมอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดแผนงานหรือนโยบายการพัฒนาพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอนาคตอีก

(๕) ด้านการสาธารณูปการ การสร้างสาธารณูปการขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ซึ่งวัตถุประสงค์ขึ้นอยู่กับโครงสร้างของวัด ดังนั้น พระสังฆาธิการจึงมีการพัฒนาด้านสาธารณูปการได้ชัดเจนขึ้น ส่งเสริมพระสังฆาธิการให้มีความรู้เรื่องสาธารณูปการเพื่อถ่ายทอดวิชาความรู้ในการก่อสร้างสิ่งต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มีการอบรมให้พระสังฆาธิการอยู่เป็นระยะ พระสังฆาธิการที่มีความสนใจได้รับรู้เรื่องเกี่ยวกับการสาธารณูปการที่ถูกต้อง และเหมาะสม เพื่อให้พระสังฆาธิการได้มีโอกาสในการศึกษา และมีการให้ความสำคัญกับการจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาวัดโดยเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส หากพระสังฆาธิการไม่มีความรู้ในเรื่องการก่อสร้างก็ให้ปรึกษาทางหน่วยงานราชการที่มีความรู้ในด้านนั้น ๆ เป็นต้น

(๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการที่ถือว่าเป็นผู้นำองค์กรคณะสงฆ์ในระดับต่าง ๆ ท่านจึงมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจให้กับทุกภาคส่วน เช่น บ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานต่าง ๆ โดยการนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับตนเองในด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการมีความรู้ความสามารถในการอบรมการเป็นผู้ช่วยเหลือสังคม หรือการเป็นนักสังคมสงเคราะห์ มีการบริหารจัดการที่ดีเกี่ยวกับสาธารณสงเคราะห์ และมีการศึกษาดูงาน การดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ในวัดที่มีความโดดเด่นทางด้านการช่วยเหลือสังคม รวมถึงองค์กรภาครัฐ และเอกชน เป็นต้น